

Anu Avelin-Rahtu - Annika Kapanen

Kohti tasa-arvoisempaa päiväkotia

Opas sukupuolten tasa-arvosta päiväkotien
varhaiskasvattajille

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Anu Avelin-Rahtu, Annika Kapanen Kohti tasa-arvoisempaa päiväkotia. Opas sukupuolten tasa-arvosta päiväkotien varhaiskasvattajille. 47 sivua + 1 liitettä Kevät 2012
Tutkinto	Sosionomi AMK
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosionomi AMK
Ohjaaja(t)	Lehtori Kirsi Lautala Lehtori Ulla Saukkonen
<p>Toiminnallisen opinnäytetyömme tavoitteena oli tehdä opas sukupuolten tasa-arvosta päiväkotien varhaiskasvattajille. Opas tehtiin itä-helsinkiläiselle päiväkodille, jonka henkilökunta oli kiinnostunut aiheesta ja halusi saada välineitä ja keinoja tasa-arvotyön kehittämiseen.</p> <p>Sukupuolten tasa-arvo on yhteiskunnallisesti ja poliittisesti ajankohtainen aihe. Tasa-arvon saavuttamiseksi on tehty paljon töitä ja tehdään koko ajan. Yhtenä tasa-arvon saavuttamisen esteenä nähdään olevan työn jakautuminen nais- ja miesvaltaisille aloille. Perusta siihen minkälaiseen ammattiin lapset myöhemmin ohjautuvat, luodaan jo varhaislapsuudessa. Pienet lapset sosiaalistetaan hyvin varhain aikuismaailman sukupuolenmukaiseen työnjakoon ja sama suunta on näkyvissä myös tyttöjen ja poikien tulevissa töissä. Tasa-arvotyöllä pyritään laajentamaan molempien sukupuolten valinnanmahdollisuuksia.</p> <p>Suuri osa suomalaisista lapsista viettää ainakin osan varhaislapsuutensa päivästä päiväkodissa. Varhaiskasvatuksen rooli tasa-arvon edistäjänä on merkittävä. Varhaiskasvatuksen tulee tukea tasa-arvoisuuden kasvamista huomioimalla entistä tarkemmin tyttöjen ja poikien välillä olevat erot ja tarpeet. Kasvatuksella pystytään vaikuttamaan niin asenteisiin, tietoihin ja taitoihin, joiden varassa yhteiskunnat toimivat. Sukupuolisidonnaisia valintoja pystytään parhaiten purkamaan rohkaisemalla lapsia jo pienestä pitäen tekemään omia valintoja. Sukupuolitietoisuuteen perustuvat käytänteet vähentävät tyttöihin ja poikiin liittyvää stereotyyppistä ajattelua.</p> <p>Opas sisältää tietoa tasa-arvoon liittyvistä seikoista sekä käytännönläheisiä neuvoja ja ideoita. Oppaan tavoitteena on saada varhaiskasvattajat pohtimaan omaa käsitystään sukupuolten tasa-arvosta sekä keskustelemaan yhdessä työyhteisön kanssa tasa-arvoon vaikuttavista käytänteistä. Tavoitteena on myös, että henkilökunta voi ottaa hyväksi kokemiaan käytänteitä osaksi päiväkodin arkea. Oppaan lukeneet varhaiskasvattajat kokivat oppaan hyödylliseksi omassa työssään ja se sai lukijat myös miettimään omia tapojaan toimia. Oppaan ohjeet koettiin selkeiksi, hyviksi ja käytännönläheisiksi.</p>	
Avainsanat	tasa-arvo, sukupuoli, sukupuolistereotypiat, sukupuolisensitiivisyys, opas

Author(s) Title Number of Pages Date	Anu Avelin-Rahtu and Annika Kapanen Towards More Equality in Daycare. A Guidebook about Gender Equality for Kindergarten teachers and nurses. 47 pages + 1 appendix Spring 2012
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor(s)	Kirsi Lautala, Senior Lecturer Ulla Saukkonen, Senior Lecturer
<p>The purpose of this practice-based thesis was to make a guidebook about gender equality for kindergarten teachers and nurses. Our working life partner was a kindergarten in eastern Helsinki. The personnel of the kindergarten were interested in this topic to be able to improve their work.</p> <p>The equality of the genders is a societally and politically important issue. One obstacle is that women and men are working in different jobs. Girls and boys are socialized already in early childhood to conform to adults` gender roles in working lives. In gender equality work day care personnel aim to expand both genders` options.</p> <p>Most Finnish children spend at least part of their early childhood in a kindergarten. That is the reason why kindergartens have a significant role in what children learn about equality. Early childhood education has to support boys and girls receiving the same opportunities in the future. They also have to notice differences that occur between girls and boys and their needs. It is important to encourage children from an early age to make their own choices. It is also important that personnel recognize stereotypical thinking about genders.</p> <p>The guidebook contains knowledge about equality and practical advice and ideas. The aim of the guidebook is to make kindergarten teachers and nurses notice things which are important for gender equality. Furthermore, the aim is that early childhood educators discuss the issue and then improve the way how they face the children. Kindergarten teachers and nurses who have read this guidebook have said that ideas and advice are clear, good and practical.</p>	
Keywords	equality, gender, stereotypes of genders, gender sensitivity, guidebook

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön taustaa	2
2.1	Lähtökohta	2
2.2	Oppaan kohderyhmä ja tavoitteet	5
3	Tasa-arvo	6
3.1	Tasa-arvolainsäädäntöä ja -sopimuksia	6
3.2	Sukupuolten tasa-arvo	7
3.3	Tasa-arvo varhaiskasvatuksessa	8
4	Sukupuolen moninaisuus	9
4.1	Näkökulmia sukupuoleen	10
4.2	Stereotyyppisiä käsityksiä sukupuolista	12
5	Päiväkoti työ- ja oppimisyhteisönä	14
5.1	Päiväkoti työyhteisönä	15
5.2	Yhteisön merkitys päiväkodissa	16
5.3	Ongelmaperusteinen oppiminen	18
6	Menetelmiä tasa-arvon toteuttamiseen päiväkodissa	20
6.1	Sukupuolisensitiivinen työote	20
6.2	Henkilökunnan sukupuolirakenne ja työnjako	23
6.3	Sukupuoliperustainen ryhmäjako	24
6.4	Videointi	26
6.5	Leikin mahdollisuudet	27
6.6	Sadut ja laulut	28
6.7	Huomioitavia seikkoja lapsiryhmän kanssa toimiessa	30
7	Oppaan laatiminen	33
7.1	Opas sukupuolten tasa-arvosta päiväkodin varhaiskasvattajille	34
7.2	Oppaan arviointi	37
8	Lopuksi	39

LÄHTEET	42
Liitteet	47
Liite 1. Opas sukupuolten tasa-arvosta päiväkotien varhaiskasvattajille	47

1 Johdanto

”Naiset ovat aikuisia, miehet ihmisiä.”

- Elias 3 v.

Käsitykset naisten ja miesten välisistä eroista muodostuvat jo varhaislapsuudessa. Aivan pienetkin lapset tietävät jo, mitkä roolit naisella ja miehellä on kotona sekä työelämässä ja mitkä työt on tarkoitettu naisille ja mitkä miehille. Lapsia ohjataan monin eri tavoin, tiedostamatta ja tiedostaen sukupuolen mukaiseen töiden jakoon. Vallitsevia roolikäsityksiä osoitetaan lapsille jo lelujen valinnoilla, pojille ostetaan rakennussarjoja puuhattavaksi ja tytöille nukkeja hoivattaviksi. (Leinonen 2005: 12.)

Työmme on monimuotoinen opinnäytetyö. Siihen sisältyy toiminnallinen osio eli opas sekä kirjallinen teoreettinen osuus. Opas on tehty päiväkodin varhaiskasvattajille, ja sen on tarkoitus toimia yhteisöllisenä työvälineenä niin, että päiväkodin varhaiskasvattajat saavat työvälineitä käsitellä yhdessä sukupuolten tasa-arvoon liittyviä asioita.

Tasa-arvo on käsitteenä laaja. Työssämme keskitymme sukupuolten tasa-arvoon ja siihen miten sitä voi edistää päiväkodissa. Lähestymme sukupuolikäsitettä useasta näkökulmasta. Käsittelemme myös päiväkotia työ- ja oppimisyhteisönä. Lopuksi kerromme vielä menetelmistä joiden avulla päästään kohti tasa-arvoisempaa päiväkotia.

Suurin osa suomalaisista lapsista viettää jossakin vaiheessa varhaislapsuuttaan osan päivästänsä päiväkodissa. Päiväkodit ovatkin yhä suuremmissa määrin vaikuttamassa lapsuuteen ja lapsen omaksumiin asioihin. Ei ole sama kuka, miten ja millaisin arvoin lapsia kasvattaa.

Varhain aloitettu tasa-arvoinen ja sukupuolisensitiivinen työ heijastunee tulevaisuudessa työelämään ja sitä kautta on mahdollista saavuttaa yhdenvertainen yhteiskunta (Ylitapio-Mäntylä: 2011: 284).

2 Opinnäytetyön taustaa

Kiinnostuksemme päiväkotien tasa-arvokasvatukseen ja sen kehittämiseen nousee monesta suunnasta. Omien lasten myötä tulee miettineeksi asioita vanhemman näkökulmasta ja päivähoidon ammattilaisina varhaiskasvattajan näkökulmasta. Voimmeko me vanhempina, kasvattajina ja yhteiskunnan jäsenenä jollain lailla edistää naisten ja miesten sekä tyttöjen ja poikien tasa-arvoa?

2.1 Lähtökohta

Työmme aihepiirin tärkeys on saanut vahvistusta nykypäivän keskusteluilmastosta. Eri medioissa keskustellaan sukupuolten tasa-arvon toteutumisesta esimerkiksi palkka-asioissa, avioliitto- ja adoptiokysymyksissä ja työelämän johtotehtävien jakautumisessa. Tasa-arvo ja sen saavuttaminen on aina poliittisesti ja yhteiskunnallisesti tärkeä ja keskustelun alla oleva aihe. Tasa-arvon saavuttaminen on oleellinen osa myös maamme hallituksen työtä.

Suomalaiset työmarkkinat yhteiskunnan rakennetasolla ovat selvästi jakautuneet sukupuolen mukaan. Naisten ja miesten koulutus- ja ammatinvalinnat vahvistavat tätä jakautumista. Sukupuolen mukainen eriytyminen suuntaa yksilön elämää sekä koulutuksen ja ammatin valitsijoina että valintoja ohjaavina kasvattajina. Koulutuksen ja ammattien eriytyminen luo naisille ja miehille ammatillisia identiteettejä, joiden mukaan tehdään valintoja tai suositellaan tehtäväksi. Yleistäen voidaan sanoa, että naiset ja miehet toimivat eri tehtävissä ja eri ammateissa. Suuri osa työntekijöistä työskentelee joko hyvin naisvaltaisissa tai hyvin miesvaltaisissa toimintaympäristöissä. Tätä ilmiötä nimitetään sukupuolen mukaiseksi eriytymiseksi eli segregaatioksi. Ammatteja ja työmarkkinoita pidetään vahvasti eriytyneinä, jos yli 60 prosenttia jossakin ammatista toimivista on yksinomaan miehiä tai naisia. (Korvajärvi 2010: 185-186.)

Naisenemmistöisten ammattien pienemmän arvostuksen ja niiden näkemisen vähemmän vaativina kuin miesenemmistöiset alat ja ammatit, on todettu johtuvan tiukasta ammatillisesta eriytymisestä. Valtaosa naisten ja miesten välisestä 20 prosentin palkkaerosta selitetään segregaatiolla. Palkkakuilu on maailmanlaajuinen,

sillä naiset muodostavat selvästi yli puolet niistä, jotka jäävät ansioiltaan köyhyysrajan alapuolelle. (Korvajärvi 2010: 186-187, 194.) Tämän vuoksi maamme hallituksen tasa-arvopoliittisen työn yksi tavoitteista on lievittää sukupuolijaon mukaista työhön jakautumista (Valtioneuvoston selonteko: 18).

Perusta siihen minkälaiseen ammattiin lapset myöhemmin ohjautuvat, luodaan jo varhaislapsuudessa. Ulla Härkösen väitöskirjatutkimuksessa (1996) tuli ilmi, että pienet lapset sosiaalistetaan hyvin varhain aikuismaailman sukupuolenmukaiseen työnjakoon, ja sama suunta on näkyvissä myös tyttöjen ja poikien tulevissa töissä. Poikien leikkien ja töiden nimikkeillä (esimerkiksi kulkuneuvojen huoltaminen ja korjaaminen ja kodin korjaustyöt) on yhteys miesten töihin ja tyttöjen leikkien ja töiden nimikkeillä (esimerkiksi leipominen ja lastenhoito) on yhteys naisten töihin. Poikien ja tyttöjen yhteiset työt (esimerkiksi ostoksilla käynti ja asiointi) vastaavat myös miesten ja naisten yhteisiä töitä. Tyttöjen työt sijoittuvat vain kotiympäristöön, kun taas poikien työt laajenevat kotiympäristön lisäksi myös kodin ulkopuoliseen ympäristöön. (Härkönen 1998: 115, 122.)

Leena-Maija Rossi on todennut saman asian tutkiessaan erään tavaratalon lelukuvaston välittämää sukupuolittunutta viestiä lapsille kohdennetusta kulttuurista. Tytöille ja pojille oli luotu omat "satumaiset lelumaat", jossa tyttöjen versio satumaasta oli pinkin värinen ja poikien versio painottui tummansiniseen. Tyttöjen leikkien toiminnan piiriksi muodostuivat sisätilat, kuten unelmien makuuhuone, linna, keittiö ja kylpyhuone. Ulkoilmavaihtoehtoina olivat Barbien ratsastusretket. Poikien toiminnan piiri ulottui pyöräilymaastosta autoteiden kautta yöilmoihin, aina Linnunradalle saakka. (Rossi 2007: 14.)

EU – projekti UPDATE (Understanding and Providing a Developmental Approach to Technology Education) selvitti teknologiakasvatusta eri ikävaiheissa. Projektin tavoitteena oli edistää tyttöjen suuntautumista teknologian pariin eri koulutusasteilla, alkaen varhaiskasvatuksesta, jolloin voidaan vielä ennaltaehkäistä monien kielteisten asenteiden ja stereotyyppien omaksumista. Projektissa toteutettiin kysely 4-6-vuotiaille lapsille, joka osoitti, että jo nelivuotiaista ylöspäin lapset ovat hyvin tietoisia siitä, mitkä lelut on tarkoitettu pojille ja, mitkä tytöille. Vallitsevien sukupuolistereotyyppien suuntaisesti lapset katsoivat rakentelutarjojen, koneiden ja autojen sopivan pojille ja

kodinhoito- ja hoivalelujen tytöille. Lasten tulevaisuuden ammattihaaveita kysyttäessä tytöt suunnittelivat olevansa opetus- ja hoiva-aloilla, kun taas poikia kiinnosti erilaisten koneiden ja autojen kuljettaminen, järjestyksenpito, tutkimustyö (arkeologi) sekä erilaiset teknologia-alan ammatit, kuten kemisti tai legotehtailija. Molemmille yhteisiä haaveita olivat esiintyminen ja palvelualojen ammatit. Ammattihaaveet noudattivat siis pitkälti perinteisiä sukupuolijakoja. (Turja 2011: 195, 203-204, 368.)

Päiväkodeista on muodostunut yksi tämän päivän merkittävistä lapsuuden kasvuympäristöistä ja suuri osa suomalaisista lapsista viettää ainakin osan varhaislapsuutensa päivistä päiväkodissa (Karila – Nummenmaa 2001: 7). Vuonna 2009 kaikkiaan 62 prosenttia suomalaisista 1–6-vuotiaista lapsista oli päivähoidossa, joko kunnan tai yksityisen sektorin järjestämässä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos). Päiväkodeissa vietetyn ajan laatu on merkityksellinen ihmiseksi kasvamisen, lapsen kehityksen sekä myös vanhemmuuden kokemisen kannalta. Ei ole lainkaan yhdentekevää, millaista osaamista pienten lasten ja heidän perheidensä parissa työskentelevällä henkilökunnalla on, ja miten työtä organisoidaan ja kehitetään. (Karila – Nummenmaa 2001: 7.)

Haluamme osaltamme lisätä varhaiskasvattajien tietoutta sukupuolten tasa-arvosta ja kuinka sitä voi edistää omassa työssään ja työyhteisössään. Sillä, miten itse ymmärtää ja tiedostaa sukupuolittuneita käsityksiä on suuri merkitys siihen, minkälaisia asenteita ja tapoja välittää edelleen lapsille. Pienillä teoilla voi olla suuri merkitys. Oppaamme tavoitteena ei ole kieltää tyttöjä olemasta tyttöjä ja poikien poikia vaan tavoitteena on, että molempien sukupuolten valinnanmahdollisuuksia lisätään. Haluamme, että tytöt ja pojat voivat vapaasti valita omat mielenkiinnon kohteensa ilman, että jäykät sukupuoliroolit ohjaavat valintoja.

Yhteistyökumppanimme on päiväkotia, jossa toinen työn tekijöistä on työskennellyt. Päiväkotia sijaitsee Itä-Helsingissä ja siinä on neljä ryhmää, pienistä taaperoista esikoululaisiin saakka. Päiväkodissa ei ole aiemmin kiinnitetty tietoisesti ja yhteisöllisesti huomiota sukupuolten tasa-arvo-asioihin. Aihe kuitenkin kiinnostaa, ja siksi teemme heille oppaan, jotta he saavat tietoa ja menetelmiä käsitellä aihetta. Oppaamme myötä toivomme keskustelua tasa-arvosta ja sen nostattamista tunteista sekä sen toteutumisen tärkeydestä jo varhaislapsuudessa.

2.2 Oppaan kohderyhmä ja tavoitteet

Opas sukupuolten tasa-arvosta on tarkoitettu päiväkotien varhaiskasvattajille. Päiväkodissa tietyn lapsiryhmän kasvatukseen osallistuu aina työryhmä, joka koostuu kasvattajista erilaisine koulutuksineen ja työkokemuksineen. Päivähoitohenkilökunnan ammattinimikkeiden ammatilliset kelpoisuusehdot määritellään asetuksessa sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoissa (272/2005). Asetuksen mukaan joka kolmannella päiväkodissa hoito- ja kasvatustehtävissä toimivalla tulee olla vähintään opistoasteinen tutkinto ja muilla vähintään kouluasteinen tutkinto. Päivähoidon henkilöstön koulutukset ovat rakenteeltaan kaksitasoisia. Pitemmän ja syvällisemmän tutkinnon koulutusrakenteessa päivähoitoalalle muodostavat lastentarhanopettajat ja kasvatustieteen kandidaatit pedagogisina asiantuntijoina sekä sosiaalikasvattajat ja sosionomit (AMK) sosiaalihuoltoalan asiantuntijoina. Lähihoitaja, lastenhoitaja ja päivähoitaja ovat koulutuksen sisällön puolesta hoitopainotteisen koulutuksen saaneita kasvattajia. Esiopetusta voi antaa henkilö, jolla on luokanopettajan, lastentarhanopettajan tai varhaiskasvatuksen kandidaatin tutkinto sekä sosiaalikasvattaja, sosiaalialan ohjaaja ja sosionomi (AMK) tietyin edellytyksin lisäkoulutuksen kautta. (Virolainen 2006: 220-221.)

Oppaamme hyödynsaajat olemme jakaneet kolmeen eri ryhmään. Välitöntä hyötyä oppaasta on työntekijälle eli varhaiskasvattajille itselleen. Välillisesti hyöty jakautuu päiväkodin asiakkaille eli lapsille ja perheille sekä työyhteisöön. Toivomme myös, että huomion kiinnittäminen sukupuolten tasa-arvoon varhaiskasvatuksessa, edesauttaa osaltaan naisten ja miesten tasa-arvon kehittymistä.

Oppaan tavoitteena on herättää kasvattajat pohtimaan omaa käsitystään sukupuolten tasa-arvosta. Tavoitteenamme on myös saada henkilökunta keskustelemaan yhdessä tasa-arvoon vaikuttavista käytänteistä ja mahdollisesti ottamaan hyväksi kokemiaan käytänteitä osaksi päiväkodin arkea. Yksittäisen työntekijän ja työyhteisön kiinnittäessä huomiota sukupuolten tasa-arvokysymyksiin ja toimimiseen lasten kanssa, lapset hyötyvät. Lapset tulisi kohdata tasa-arvoisesti niin, että ketään ei arvoteta sukupuolensa mukaan, vaan luodaan mahdollisuuksia monenlaiseen toimintaan muun muassa leikin kautta. Opas toimii yhteisöllisenä työvälineenä ja sen pedagogisena mallina on ongelmaperusteinen oppiminen. Sen antamien neuvojen ja tehtävien avulla työyhteisö yhdessä pystyy aloittamaan työn tasa-arvon saralla. Työtä päiväkodissa

tehdään yhdessä toisten työntekijöiden kanssa, työtiiminä. Sen vuoksi on tärkeää, että asioita pohditaan yhdessä. Oppaan neuvojen avulla huomio pystytään kiinnittämään seikkoihin joiden avulla pystytään vaikuttamaan tasa-arvoisten käytänteiden muodostumiseen.

3 Tasa-arvo

Tasa-arvo ja siihen liittyvät kysymykset koskevat kaikkia yhteiskuntaelämän alueita. Kaikilla poliittisilla ja taloudellisilla päätöksillä on tasa-arvovaikutuksia, jotka tulevat ilmi naisten ja miesten jokapäiväisessä elämässä. Tämän vuoksi tasa-arvoon liittyvät asiat tulee ottaa huomioon kaikessa päätöksenteossa, yhteistyössä eri tahojen ja tasojen kanssa. Tasa-arvon edistäminen on molempien sukupuolten yhteinen tehtävä ja tarkoituksena on edistää molempien sukupuolten asemaa. (Valtioneuvoston selonteko 2010: 11-12.)

3.1 Tasa-arvolainsäädäntöä ja -sopimuksia

Suomen tasa-arvolaki pohjautuu kansainvälisiin sopimuksiin ja oikeuskäytäntöihin sekä Euroopan unionin direktiiveihin. EU:n perustamissopimuksessa korostetaan tasa-arvoisten mahdollisuuksien varmistamista ja tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteutumista. Naisten ja miesten tasa-arvoinen kohtelu on Euroopan unionin yksi perusarvoista. Näiden vaikutuksesta Suomen tasa-arvolainsäädäntöön on otettu sekä tasa-arvoisen kohteluun velvoittavia että syrjinnän kieltäviä säännöksiä. (Valtioneuvoston selonteko 2010: 58-59.)

Tasa-arvolaki tuli Suomessa voimaan 1.1.1987. Suomi oli pohjoismaista viimeinen ja Länsi-Euroopan maista viimeisiä maita, joissa tasa-arvolaki otettiin käyttöön. Suomen perustuslain (731/1999) 6:n pykälän mukaan ketään ei saa asettaa eri asemaan muun muassa sukupuolen perusteella ilman hyväksyttävää syytä. Tasa-arvolain on tarkoitus estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa sekä edistää etenkin naisten asemaa työelämässä. Laki koskettaa kaikkia elämänaloja ja kaikkea yhteiskunnallista toimintaa. Tasa-arvolaki sisältää kolme eri osa-aluetta: syrjintäkiellon, tasa-arvon edistämismääräyksen sekä valvonta- ja

seuraamusjärjestelmän. Näistä tasa-arvon edistäminen on keskeisimmässä osiossa. Laissa tunnustetaan, että muodollisesti yhdenvertainen lainsäädäntö ei aina johda käytännössä tasa-arvoon. Tämän vuoksi on säädetty säädöksiä erityiskohteluista. (Valtioneuvoston selonteko 2010: 61-62.)

Erityisesti lapsia koskevaa tasa-arvoa säädellään lapsen oikeuksien sopimuksessa, jossa lasten tasa-arvoisen kohtelun vaatimus on keskeinen osa lapsen ihmisoikeutta. Päivähoidossa lapsen oikeuksien sopimus tulee käytäntöön varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta, sillä tämä sopimus on valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman pohjana. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat kaikkia toimintamuotoja varhaiskasvatuksessa, joita yhteiskunta järjestää ja valvoo. Kuntien tehtävänä on arvioida varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta oman kuntansa varhaiskasvatuksen palvelujen toteutumista. Lisäksi kunta konkretisoi omassa suunnitelmassaan varhaiskasvatuksen toimintatavat ja sisällöt eri toimintamuodoissa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 8, 12.)

3.2 Sukupuolten tasa-arvo

Sukupuolten välisellä tasa-arvolla tarkoitetaan sitä, että naisilla ja miehillä on tasa-arvoiset mahdollisuudet toteuttaa itseään ja osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Sukupuolten välinen tasa-arvo on ajasta ja paikasta riippuvainen. Sen saavuttamiseksi, ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi on toimittava monin eri tavoin. Se edellyttää arjen toimintaa, hallinnollisia tekoja sekä poliittisia päätöksiä. Sen lisäksi, että yksilöillä on samat mahdollisuudet, edellyttää tasa-arvon saavuttaminen myös samoja oikeuksia ja velvollisuuksia opinnoissa, työssä, perhe-elämässä ja vapaa-aikana. (Syrjäläinen - Kujala 2010: 29.) Sukupuolten välisellä tasa-arvolla laajennetaan tyttöjen ja poikien, naisten ja miesten mahdollisuuksia. Tytöt ja pojat voivat kasvaa naisiksi ja miehiksi ilman, että tiukat sukupuolirajat kahlitsevat valintoja. (Lahelma 1989: 13.)

Sukupuolten tasa-arvon edistäminen kasvatuksessa ja koulutuksessa on ollut tavoitteena monessa maamme hallituksen hallitusohjelmassa ja tasa-arvo-ohjelmassa. Tavoitteena on ollut, että jokaisella oppilaalla olisi tasaveroiset mahdollisuudet omien taipumustensa ja mielenkiintonsa mukaisten taitojen kehittämiseen sukupuolesta riippumatta. Tavoitteena on ollut myös edistää sukupuolten tasa-arvoa, jotta sukupuolenmukainen jako eri oppiaineisiin ja myöhemmin ammatinvalintoihin

lieventyisi. Esimerkiksi tyttöjä pyritään saamaan osallistumaan matemaattisten ja teknisten oppiaineiden opintoihin. Tekstiili- ja teknisen työn kahtiajakoa on myös pyritty lievittämään. Selvää on, että koulutuksen aikainen sukupuolenmukainen jako heijastuu työmarkkinoiden jakaantumiseen naisten ja miesten töihin. Tällä kahtiajaolla on keskeinen vaikutus naisten ja miesten eriarvoisuuteen työelämässä ja palkkauksessa. Vaikka naiset panostavat koulutukseensa, tämä panostus ei näy riittävästi urakehityksessä ja palkkauksessa. Miesten alhaisemmasta koulutustasosta ei seuraa alhaisempaa palkkausta. Sen sijaan miehillä alhainen koulutustaso voi liittyä työllisyysongelmiin. (Valtioneuvoston selonteko 2010: 15-16, 110.)

Tasa-arvolaisissa on säännös, jonka mukaan opetuksen ja oppimateriaalin tulee tukea tasa-arvolain tarkoituksen tukemista. Oppimateriaalit ja opetus eivät siis saa tuottaa sukupuolisidonnaisia mielikuvia. (Tasa-arvoasiain neuvottelukunta 2011.) Valtioneuvoston tavoitteena onkin myös se, että oppikirjojen tekijät olisivat tietoisia tasa-arvonäkökulmasta. Oppimateriaaleja tullaan arvioimaan säännöllisesti sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta. (Valtioneuvoston selonteko 2010: 37.)

3.3 Tasa-arvo varhaiskasvatuksessa

Tutkimuksissa on voitu todentaa, että jo aivan pienetkin lapset ovat oppineet naisille ja miehille sopivat työt ja käytänteet. Tasa-arvokasvatuksen mukaan sukupuolten väliset erot tulisi ottaa huomioon jo aivan pienten lasten kasvattamisessa ja ohjaamisessa. Lisäksi tulisi tunnistaa rakenteet ja toimintamallit, jotka vaikuttavat roolikäsitysten muodostumiseen. Lapsille ei pidä syöttää jäykkiä sukupuolen mukaisia malleja, vaan huomioidaan lasten yksilölliset ominaisuudet ja kiinnostuksen kohteet. Uuden sukupolven kasvattajina tasa-arvoon ja sukupuoleen liittyvissä kysymyksissä vanhemmilla ja varhaiskasvattajilla on merkittävä rooli. (Leinonen 2005: 13.)

Varhaiskasvatuksen rooli tasa-arvon edistäjänä on merkittävä. Varhaiskasvatuksen tulee tukea tasa-arvoisuuteen kasvamista huomioimalla entistä tarkemmin tyttöjen ja poikien välillä olevat erot ja tarpeet. Kasvatuksella pystytään vaikuttamaan niin asenteisiin, tietoihin ja taitoihin joiden varassa yhteiskunnat toimivat. Sukupuolisidonnaisia valintoja pystytään parhaiten purkamaan rohkaisemalla lapsia jo pienestä pitäen tekemään omia valintoja. Sukupuolitietoisuuteen perustuvat käytänteet

vähentävät tyttöihin ja poikiin liittyvää stereotyyppistä ajattelua ja näin vaikutetaan myöhempiin sukupuolenmukaisiin koulutus- ja oppiainevalintoihin. (Valtioneuvoston selonteko 2010: 115.)

Seuraavan kerran, kun varhaiskasvatussuunnitelman perusteita sekä esiopetussuunnitelman perusteita tullaan tarkistamaan, niihin sisällytetään tavoitteet sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi ja sukupuolistereotyypioiden purkamiseksi. Lisäksi niihin tullaan lisäämään osuudet mediakasvatuksesta niin, että huomio kiinnittyisi mainontaan ja mediaan liittyviin sukupuolikysymyksiin. Varhaiskasvattajiksi opiskeleville tullaan tarjoamaan koulutusta sukupuolitietoisesta pedagogiikasta. Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee yliopistoja eri tavoin tutkimusten teossa ja hyvien käytänteiden juurruttamisessa opettajankoulutuksessa. Koulutusta annetaan myös lastentarhanopettajiksi opiskeleville ja varhaiskasvatuksen ammattilaisille. (Valtioneuvoston selonteko 2010: 36-38.) Päivähoitoon ja varhaiskasvatukseen tarvitaan riittävästi tutkimusta ja aineistoa sekä sukupuolitietoista koulutusta (Lehtonen 2011).

4 Sukupuolen moninaisuus

Yleisesti ajatellaan, että jokaisella ihmisellä on sukupuoli eli jokainen on joko mies tai nainen, mutta ei koskaan molempia (Sipilä 1998: 25). Syntyvistä lapsista kuitenkin 1:2000 on intersukupuolinen tila eli heillä on sekä tytön että pojan fyysisiä piirteitä (Huuska 2009). Tavallisesti sukupuolta pidetään luonnollisena itsestäänselvytenä, mutta siitä huolimatta naiseutta ja mieheyttä on vaikea määritellä. (Sipilä 1998: 25.) Sukupuoli on ristiriitainen kokonaisuus, joka mukautuu jatkuvasti eikä koskaan täysin saavuta sille asetettuja vaatimuksia. Kaikenikäisiin ihmisiin lapsista aikuisiin sijoitetaan päivittäin satoja sukupuoleen liittyviä odotuksia ja vaatimuksia. Ihmiset tulevat osaksi ihmisyyttä ja kulttuuria vastaamalla näihin odotuksiin sadoin eri tavoin joka päivä. (Lehtonen 2005: 64-65.)

Sukupuoli on läsnä lapsen elämässä monin tavoin jo ennen hänen syntymäänsä, kun arvuutellaan onko kohdussa oleva lapsi tyttö vai poika (Leppänen 2010: 67). Ihmisen sukupuoli määräytyy hedelmöityksessä vanhemmilta perittyjen kromosomien

mukaisesti (Hyyppä 1995: 39). Lapsen syntymän jälkeen puheenaiheena on usein hänen sukupuolensa ja sukupuolta tuodaan esille jo synnytyssairaalassa, kun hänet monesti puetaan vaaleanpunaisiin tai -sinisiin vaatteisiin (Leppänen 2010: 67–68).

4.1 Näkökulmia sukupuoleen

Sukupuoli on sosiaalinen ja kulttuurinen rakennelma. Biologia eittämättä vaikuttaa sukupuolen kehittymiseen, sukupuoli on kuitenkin biologian, yksilöllisten piirteiden, sosiologisten ja kulttuuristen suhteiden yhteistuotos. Sukupuoli on historiallinen, ja se rakentuu yhteiskunnallisten ehtojen puitteissa. (Reisby 1999: 22.) Sosiaalisen sukupuolen käsitteestä (gender) alettiin puhua 1970-luvulla. Siihen saakka vallitsevana määritelmänä oli sukupuolen biologinen (sex) määrittely. Biologinen sukupuoli määrittää kuitenkin monia kasvatuksen käytäntöjä vielä nykyäänkin arkielämässä. (Ylitapio-Mäntylä 2011: 275.)

Lasten sukupuoli muodostuu sosiaalisen tekemisen kautta. Ei ole olemassa kiinteitä tyttöjen ja poikien rooleja, joihin lapset sosiaalistetaan vaan lapset mielellään kokeilevat erilaisia rooleja. Sukupuoleen sosiaalistuessaan lapset oppivat omaa sukupuolta koskevia sääntöjä ja tehtäviä. (Syrjäläinen - Kujala 2010: 30.) Sosiaalisuudessa lapset oppivat sukupuolittunutta käyttäytymistä erilaisten prosessien kautta heidän osallistuessaan jokapäiväisiin vuorovaikutustilanteisiin, jotka ilmaisevat, heijastavat ja merkityksellistävät sukupuolta (Pirkanen 2006: 94-95). Sosiaalisen sukupuolen määrittelyn mukaan käsityksemme sukupuolesta rakentuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Kouluissa, päiväkodeissa ja nuorisotiloilla pojille ja tytöille on varattu erilaisia mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen. Voi kuitenkin miettiä ovatko nämä mahdollisuudet riittäviä ja kannustavia ja ovatko ne lasten ja nuorten itsensä näköisiä. (Punnonen 2007: 522.) Sukupuolen näkeminen sosiaalisena rakenteena ja suhteena auttaa huomaamaan miksi kasvatuksella ja koulutuksella on keskeinen tehtävä pyrittäessä sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Kasvatuksella voidaan vaikuttaa käsitykseen sukupuolesta sekä tuoda esille näkemys piirteiden moninaisuudesta. (Kiljunen n.d. 99.)

Kulttuurinen sukupuoli on sukupuoleen, naiseuteen ja mieheyteen liitettyjä mielikuvia, kuten odotuksia, käsityksiä ja ilmenemismuotoja, ennakkoluuloja, symboleita ja

merkkejä (Reisby 1999: 23). Kulttuurinen sukupuoli määrittyy niiden mielikuvien, ennakkoluulojen ja odotusten kautta, jotka sukupuoleen liitetään. Sukupuoliroolit ovat kulttuurisesti muuttuvia ja muotoutuvat yhteiskunnan asettamien odotusten ja normien mukaan. Kulttuurinen sukupuoli on opittu käyttäytymismalli eli rooli. Lapset omaksuvat jo varhain heihin kohdistetut sukupuolirooli-odotukset. Sukupuolirooleista muodostuu sukupuolistereotyyppioita jotka määrittelevät kullekin sukupuolelle sopivia ja sopimattomia käyttäytymistapoja ja luonteenpiirteitä. (Syrjäläinen - Kujala 2010: 30.)

Psyykinen sukupuoli on subjektiivinen tietoisuus sukupuolesta. Se on tietoisuutta omasta sukupuolesta ja siitä mitä se itselle merkitsee. Se on myös tunne tai käsitys omasta sukupuolesta eli sukupuoli-identiteetti. (Reisby 1999: 23.) Sukupuoli-identiteetin muodostuminen on elämän kestävä prosessi johon vaikuttavat kulttuurin odotukset ja käsitykset sekä biologiset prosessit. Lapsen on hyvä saada käyttäytyä halutessaan omalle sukupuolelle tyypillisellä tavalla, mutta tasapainoisen kehityksen kannalta on hyvä tutustua myös vastakkaisen sukupuolen rooleihin esimerkiksi leikkien kautta. (Syrjäläinen - Kujala 2010: 31.)

Identiteetti tarkoittaa tapoja, joilla ihmiset määrittelevät ja ymmärtävät itsensä suhteessa itseensä, kulttuuriinsa ja sosiaaliseen ympäristöönsä (Saastamoinen 2006: 172). Sosiaaliset ja henkilökohtaiset identiteetit syntyvät ihmisten kesken. Sukupuolittuneen identiteetin luominen on jatkuva ja koko elämän kestävä kehityskulku, johon ikä vaikuttaa. (Reisby 1999: 22.) Tytön ja pojan olemukset vaikuttavat voimakkaasti omaan sukupuolirooliin ja -identiteettiin, alkaahan sukupuolten erilaistuminen jo geeneistä. Sukupuolirooliin kasvaminen on kuitenkin biologian ja kulttuuritapojen yhdistelmä. (Hyypä 1995: 173.) Nykyään lapset viettävät suuren osan ajastaan kodin ulkopuolisessa varhaiskasvatustoiminnassa. Varhaiskasvatuksen ammattilaisilla onkin suuri vastuu lasten sukupuoli-identiteetin kehittymisessä. Tyttöjen ja poikien identiteetin kehitykseen vaikuttavat ihmisten puheet, lastenkirjojen, mainosten ja televisio-ohjelmien välittämät signaalit osoittaen mikä on tavallista, sallittua ja toivottavaa tytöille ja mikä taas pojille. Varhaiskasvattajien tulee ymmärtää, mitkä tekijät vaikuttavat lasten sukupuoli-identiteetin kehittymiseen sekä toimia tietoisena vastavoimana stereotyyppioille, joita yhteiskunnassa vallitsee. (Turja 2011: 205.)

4.2 Stereotyyppisiä käsityksiä sukupuolista

Sukupuolistereotypiat ovat pelkistettyjä käsityksiä ja uskomuksia siitä millaisia tytöt ja pojat, naiset ja miehet yleensä ovat (Syrjäläinen – Kujala 2010: 32; Hyyppä 1995: 19). Ne ovat käsityksiä ja odotuksia siitä miten tyttöjen ja poikien tulee käyttäytyä tai pukeutua. Esimerkkeinä väittämät, että miehet ovat parempia johtotehtävissä, rationaalisempia, levottomampia ja karskimpia kuin naiset, jotka puolestaan ovat tunteellisempia, hillitympiä ja hoivaavampia. Stereotypiat ovat voimakkaasti kulttuurisidonnaisia. Ne ovat usein tiedostamattomia itsestäänselvyksiä. Jos niihin liittyy vallan momentti, niitä voidaan käyttää eriarvoisuuden ylläpitämiseksi ja lisäämiseksi. Toisaalta sukupuolistereotypiat voidaan nähdä myös myönteisinä. Tällöin tytön tai pojan on helpompi rakentaa omaa sukupuoli-identiteettiään niiden avulla. (Syrjäläinen - Kujala 2010:32.)

Sukupuolijaon stereotypiat ovat tuttuja toisesta ikävuodesta lähtien. Lapsi ymmärtää sukupuolen luokittelevan ihmisiä kaikkea muuta tehokkaammin, hän muodostaa käsityksensä siitä mitä merkitsee olla tyttö tai poika. Vanhemmat vahvistavat roolikäsityksiä teoilla ja sanoilla. Viestejä tyttönä tai poikana olemiseen lapset saavat perheen lisäksi muun muassa esikuvilta ja televisiosta. (Hyyppä 1995: 173; Olafsdottir 1999: 51.) Yleensä aikuiset asettavat arjen sukupuolistavia käytäntöjä, joita lapset sitten rikkovat. Lapset haastavat omalla toiminnallaan aikuisia ja toisiaan rikkomaan stereotyyppistä sukupuolen jakoa. He yllyttävät aikuisia toimimalla toisin ja vastoin aikuisten sukupuolisia järjestyksiä. Aikuisissa herättää ihmetystä erityisesti poikien toisin toimiminen kuten silloin, jos poika valitsee tyttömäisinä pidettyjä leikkejä tai vaatteita. (Ylitapio-Mäntylä 2011: 277.)

Monissa eri maissa eri-ikäisten kanssa tehdyistä tutkimuksista yhteiseksi piirteeksi on havaittu, että pojat saavat niin positiivista kuin negatiivisakin huomiota tyttöjä enemmän. Pojat ottavat puheenvuoron itse tai opettaja antaa sen heille vaikka he eivät ole viitanneet, tytöt saavat puheenvuoron useammin viittaamalla. Pojille annetaan hauskimmat ja vaativimmat kysymykset, tytöt saavat vuoron kun aiheet eivät kiinnosta poikia. Jos poika parantaa suoriutumistaan, opettaja huomaa sen helpommin kuin vastaavan parannuksen tytön suorituksessa. Poikien menestystä selitetään lahjakkuudella, tytön menestystä tunnollisuudella. Poikia pidetään lahjakkaina matematiikassa, tyttöjä kielissä. Pojat saavat positiivista palautetta hyvistä

suorituksista, tytöt hyvästä käyttäytymisestä. Negatiivista palautetta pojat saavat käytöksestä ja tytöt vastaavasti tuloksista. Nämä tulokset ovat toki yleistyksiä, mutta niiden kasautuessa samanlaisiksi, voidaan niistä tehdä päätelmiä. (Lahelma n.d. 12.)

Vilkkainta sukupuolierokeskustelua on käyty matemaattisesta lahjakkuudesta. Yleinen luulo on, että pojat ovat tyttöjä matemaattisempia. Tutkimukset osoittavat kuitenkin toisin. Biologinen sukupuoli ei vaikuta matemaattisen lahjakkuuden eroihin vaan esimerkiksi kasvatus, asenteet, roolit ja mallit vaikuttavat siihen mitä tytöiltä ja pojilta odotetaan. Suomessa ei esiinny sukupuolieroa koulumatematiikan taidoissa. Japanissa tyttöjen ja poikien matemaattisissa kyvyissä ei ole havaittu eroja ja Yhdysvalloissa tyttöjen matemaattinen kyvykkyyden on saavuttanut pojat toisen maailmansodan jälkeen. Näin nopeita muutoksia ei voida selittää aivotoiminnalla, perimällä tai hormoneilla vaan kysymys on kulttuurin muutoksesta ja oppimisesta. Yhdysvalloissa matemaattisen kyvykkyyden tasoittuminen johtuu koulutuksen tasa-arvoistumisesta. Poikien ja tyttöjen tasoerot vaihtelevat maasta toiseen. Kulttuurista toiseen muuttava lapsi omaksuu nopeasti sukupuolestaan riippumatta kohdemaan käytösmallit, sillä kulttuurierot ovat suuremmat kuin mahdolliset biologiset sukupuolierot. (Hyypä 2005: 123, 127; Hyypä 1995: 23.) Lapsen kehityksen kulkuun kuuluu samaistuminen roolimalleihin ja myös stereotyyppiöillä on oma merkityksensä lapsen kasvamisessa aikuiseksi. Kasvattajat voivat vaikuttaa siihen, että stereotyyppiöistä ja roolimalleista ei tule rajaavia ja ahdistavia "ainoita totuuksia". (Kiljunen n.d. 101.)

5 Päiväkoti työ- ja oppimisyhteisönä

Aikaisemmin ajateltiin, että kasvatusta on kahden henkilön, kasvattajan ja kasvatettavan, välistä vuorovaikutusta. Nykyään ymmärretään, että myös yhteisön sosiaalisilla ja kulttuurisilla rakenteilla on merkitystä. Tällä tarkoitetaan etenkin päiväkodeissa niiden sisäistämää toimintakulttuuria eli sitä miten yhteisöllä on tapana toimia ja ajatella samansuuntaisesti. Jotta toimintakulttuuri voisi muuttua, edellyttää se sitä, että yhteisön jäsenet pyrkivät yhdessä, tasa-arvoisesti ja yhteistoiminnallisesti muuttamaan omia toiminta- ja ajattelutapojaan. (Uusitalo 2000: 50-51.) Nykyisin keskeisiä ammattitaidon osaamisalueita ovat oppimis- ja kehittymistaidot. Nopeat muutokset työelämässä edellyttävät työntekijältä kykyä ja valmiuksia osaamisen jatkuvaan päivittämiseen. Oppimaan oppimisen merkitys lisääntyy edelleen, kun työelämän muutosvauhti kasvaa. (Kupila 2011: 300.)

Työpaikkaa nähdään vielä harvoin oppimisympäristönä. Kuitenkin oppimista tapahtuu myös työpaikalla. Kasvatustilanteissa yksittäiset tapahtumat voivat olla merkityksellisiä niin kasvatettavalle kuin kasvattajalle. Taitava kasvattaja havainnoi ympärillään tapahtuvaa ja pohtii niiden merkitystä myös suhteessa itseensä. Mitä tein? Mitä tapahtui? Mitä opin? Analysoimalla tilanteita yhdessä, voidaan löytää vaihtoehtoisia tapoja toimia. Tärkeintä on luoda oppimista tukeva yhteisö. Se sisältää ainakin seuraavia tekijöitä: turvallisen ja avoimen ilmapiirin, oppimista edistävän keskustelukulttuurin, mahdollisuuden pohtia tapahtumia silloin, kun ne ovat pinnalla, työn ja sen tekemisen ja esteiden havainnoimisen, ihmisten välisen vuorovaikutuksen havainnoimisen ja mahdollisuuden rohkeasti kokeilla uutta. Tärkeää on toisilta oppiminen, tiedon ja ideoiden vapaa jakaminen ja soveltaminen omaan työhön. (Uusitalo 2000: 82-85.)

Päiväkodissa ammattiin kasvaminen tapahtuu nimenomaan työssä ja työpaikalla tapahtuvan oppimisen kautta. Oppimista tapahtuu kokeilemisen, mallioppimisen ja tietoisuuden oppimisen eli toiminnan kautta. Kasvattajat pyrkivät löytämään oman tapansa toimia, vertailevat ja havainnoivat toimintatapoja, pohtivat saatua palautetta ja näiden kaikkien kautta jokainen luo omaa tapansa toimia. Oppimista tapahtuu myös niin, ettemme tiedosta oppivamme, esimerkiksi opimme joitakin tapoja toimia tai ajatella. Jos pysähdymme pohtimaan tapojamme toimia, saatamme huomata, että kaikki tavat

eivät olekaan kovin hyviä ja perustelluita käytänteitä. Olemme saattaneet oppia toimimaan rutiininomaisesti ja kaavamaisesti. Oppimiseen olisi siis hyvä liittää reflektiivisiä piirteitä. (Uusitalo 2000: 85-86.) Reflektiolla tarkoitetaan oman toiminnan arviointia suhteessa tavoitteisiin ja muihin tilannetekijöihin (Vilen – Leppämäki – Ekström 2005: 350.) Varhaiskasvatuksen asiantuntijuudessa reflektio on keino kehittää mielekästä työn käytäntöä ja siten sekä uudistaa että kehittää varhaiskasvatusta. Se on välttämätöntä työn ymmärtämiseksi. Reflektio auttaa katsomaan asioita uudella ja erilaisella tavalla sekä etsimään mahdollisuuksia muuttaa toimintaansa. (Kupila 2011: 309.)

5.1 Päiväkoti työyhteisönä

Varhaiskasvatuksen keskeisenä voimavarana on ammattitaitoinen henkilöstö. Laadukkaan varhaiskasvatuksen kannalta on olennaista, että jokaisella yksittäisellä kasvattajalla ja koko kasvatusyhteisöllä on vahva ammatillinen osaaminen ja tietoisuus. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 11.)

Yksi konkreettinen yhteiskunnallisen vaikutuksen heijastuma on yhteistyö moniammatillisessa työyhteisössä. Eri ammattiryhmiin kuuluvien asiantuntijoiden tiimityöskentely ja yhteistyö määrittävät moniammatillisuuden käsitettä. Lähtökohtana on näkemys, että tiedon ja osaamisen jakamisen kautta on mahdollisuus saada aikaan jotain, johon yksi ihminen ei yksin pysty. Yhteistyö erilaista asiantuntijuutta ja osaamista omaavien jäsenten kesken hyödyttää kaikkia osapuolia. Osaamisen ja tiedon jakamisen myötä myös yksilön oma osaaminen kehittyy. Moniammatillisen ryhmän tärkeimpänä tavoitteena tulisi olla varhaiskasvatustyön yhteinen osaaminen kokonaisuutena. Tämä ei kuitenkaan tarkoita eri koulutustaustan omaavien kasvattajien ammatti-identiteetin unohtamista. Moniammatillisuuden etuna on, että se mahdollistaa kaikkien kasvattajien näkökulmien arvostamisen, mutta muistuttaa kuitenkin erityisosaamisen merkityksestä. (Virolainen 2006: 218, 225.) Oppiva ja neuvotteleva kasvatusyhteisö perustuu monenlaiseen asiantuntijuuteen ja parhaimmillaan se kehittää varhaiskasvattajille yhteisiä työvälineitä, kieltä ja ymmärrystä eri tehtäviä varten. Kasvattajien erilaisista taustoista huolimatta tietty yhteinen varhaiskasvatukseen liittyvä ydintehtävä yhdistää jäsenet yhteisöksi. (Kupila 2011: 305.)

Työ päiväkodissa on usein sekä fyysisesti että henkisesti kuormittavaa. Henkistä kuormittavuutta työhön tuo tieto vastuusta, jatkuva valppaana olo ja kiireen sekä melun sieto. Jotta työn rasittavuutta voidaan jakaa ja organisoida, täytyy henkilökunnalle erikseen järjestää tilanteita, joissa voidaan yhdessä keskustella kasvatuksesta ja työn tavoitteista ja tekemisen muodosta. Tavoitteiden täytyy tulla ymmärretyiksi ja hyväksytyiksi, jotta kukin yksilö voi toimia tavoitteiden mukaisesti. Tavoitteesta tulee ryhmän yhteinen vasta, kun se on riittävän selkeä, mielekäs ja haastava kaikille työntekijöille. Se edellyttää hyvää johtamista ja organisointia. Työntekijän osallistuminen työpaikkaa koskevaan päätöksentekoon lisää oman työn hallintaa. Päätöksiä tehtäessä keskusteluun osallistuminen tuo mahdollisuuden tuoda näkyviin omia ajatuksia asiasta. Tämä lisää tavoitteisiin sitoutumista, sillä niistä tulee henkilökohtaisia. Yhteisen keskustelun ja tavoitteiden asettelun avulla saadaan hyödynnettyä kaikkien yhteisön jäsenten resurssit sekä innostaa toinen toistaan työn tekemisessä. (Keskinen 1999: 9-11.)

Välillä on hyvä pysähtyä miettimään, arvioimaan ja tutkimaan toimintamme ja ajattelumme perusteita. Keskustelut työyhteisön kanssa auttaa havaitsemaan yksilöllisten ja yhteisöllisten toimintatapojen ongelmakohtia. Näin toki havaitaan myös niitä hyviä käytänteitä. (Uusitalo 2000: 85-86.) Päiväkodissa on usein vaikea löytää aikaa henkilökunnan tarpeisiin, eikä sitä voi tehdä lasten tarpeiden kustannuksella. Tämän vuoksi päiväkodit organisoivat eri tavoin keskinäisiä tiimipalavereita. Tällaisten tilaisuuksien järjestäminen on tärkeää tiimin kehittymiselle. (Kupila 2011: 306.)

5.2 Yhteisön merkitys päiväkodissa

Päiväkodissa yhteisöä käytetään useammassa eri merkityksessä. Päivähoidon yksikkö, esimerkiksi päiväkotikoti, muodostaa kasvatuksellisen kokonaisuuden eli kasvatusyhteisön, jossa toimivat sekä aikuiset että lapset. Aikuiset muodostavat lisäksi oman työnsä puitteissa kasvattajien yhteisön. Lapset muodostavat lasten yhteisön tai yhteisöjä, jotka voivat olla hyvinkin eriytyneitä kasvattajien yhteisön toiminnasta omine toimintatapoineen ja normeineen. Päiväkodit jakaantuvat yksiköiden sisällä myös omiksi ryhmiksi. Päiväkodin sisällä on pienryhmiä, jotka toimivat omina pieninä yhteisöinä, esimerkiksi esikoululaisten ryhmä, pienten alle kolmevuotiaiden ryhmä sekä

kolme - viisivuotiaiden ryhmä. Päiväkodin yhteisöllisyyden kehittymisessä on oleellista pienryhmien välinen yhteistoiminta. Perustana päiväkodin yhteisölliselle oppimiselle on avoin yhteistyö niin pienyhteisön sisällä, pienyhteisöjen kesken kuin koko yhteisönkin välillä. Näin päästään arvioimaan tehtyä työtä suhteessa perustehtävään. (Haapamäki 2000: 19–24.)

Kaikkea toimintaa, joka rakentaa yhteisöä positiivisesti, voidaan pitää yhteisöllisenä. Esimerkiksi yhteisön kokouskäytännöt voivat rakentaa yhteisöä. Kokouksessa jokaiselle tulee antaa mahdollisuus osallistua yhteisen asian käsittelyyn. Yhteisesti sovittuja asioita on helpompi noudattaa. Toimintaa, joka hajottaa yhteisöä eli negatiivista yhteisöllisyyttä on esimerkiksi se, että jossakin pienyhteisössä löydetään ratkaisuja ongelmiin, mutta niitä ei kerrota koko yhteisölle vaan halutaan pitää hyöty itsellään. Tämä tiedon panttaaminen ei hyödytä yhteisöä, vaan tuo toimintaan mukaan hajottavaa kilpailua. Yksilön kannalta yhteisön päätökset saattavat myös olla yksilöä rajoittavia. Tällöin toiminta koetaan negatiivisena, vaikka päätökset olisivatkin yhteisön kannalta positiivisia. Omien virheiden tai laiminlyöntien käsittely yhteisössä koetaan usein hankalana. Tämä on kuitenkin oleellista. Näiden kautta päästään yhteisön toimintaa rakentamaan myönteisesti. Yhteisen käsittelyn avulla voidaan päästä irti myös syyllisyydestä ja syyllistämisestä. Avoin, suora ja rehellinen ongelmien ja asioiden käsittely on oppimisen kannalta merkittävää niin yhteisölle kuin yksilöllekin. (Haapamäki 2000: 15.) Avoimessa yhteisössä mielipiteitä saa esittää, myös eriäviä mielipiteitä. Näiden kautta mahdollistetaan erilaisten vaihtoehtojen käsittely ja toiminnan laadullinen kehittäminen. Erilaisten mielipiteiden kautta yhteisössä opitaan käsittelemään ristiriitaisuuksia ja löytämään yhteinen näkemys. Erimielisyydet eivät tuhoa yhteisöä, vaan avoimesti käsiteltyinä lisäävät yhteisön toimivuutta. (Haapamäki 2000: 19.)

Vuorovaikutuksen laatu vaikuttaa suoraan siihen, millainen sen toiminnan tuloksena syntyvä yhteisö on, koska yhteisöt syntyvät ihmisten vuorovaikutuksen tuloksena (Haapamäki 2000: 16). Oppiva ja neuvotteleva kasvatusyhteisö parhaimmillaan kehittää varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville yhteisiä työvälineitä, ymmärrystä ja kieltä eri tehtäviä varten (Kupila 2011: 305).

Päiväkodissa kasvattajien yhteisöllisyyden rakentaminen on erittäin tärkeää. Kun yhteisöllisyys lisääntyy, lisääntyy kasvattajien vuorovaikutus uudella tavalla. Tämä vuorovaikutus on väline perustehtävän toteutumiseen. (Haapamäki 2000: 28-29.) Mielekkään ryhmätyöskentelyn lähtökohtana on tietoisuus tavoitteesta eli perustehtävästä. Yleensä ryhmän jäsenet tiedostavatkin perustehtävän ja ryhmänsä tarkoituksen. (Niemistö 2004: 37.) Tänä päivänä kasvattajan voimavarat yksin eivät riitä vaatimaan kasvatustyöhön, vaan yhteistyö on se voimavara, joka kantaa tehtävän suorittamisessa. Hyvä yhteisöllisyys auttaa jokaista työntekijää työn laadukkaampaan suorittamiseen, ammatilliseen kasvuun ja kehittymiseen. Yhteisössä täytyy olla aikaa yhteiseen pohdintaan, kasvatuskäytänteiden suunnitteluun, toteuttamiseen, analysointiin, arviointiin ja johtopäätöksien tekoon. (Haapamäki 2000: 28-29.)

Päiväkodissa vuorovaikutuksella on suuri merkitys. Työn tavoitteet on saavutettavissa vain vuorovaikutuksen kautta. Keskustelun merkitystä ei voi väheksyä. Keskustelemaan oppiminen on tärkeää matkalla kohti oppivaa yhteisöä. Keskustelun avulla jokaisen yhteisön jäsenen havainnot, tulkinnat ja kokemukset tulevat näkyviksi. Keskustelun avulla pystytään luomaan yhteistä käsitteistöä. (Uusitalo 2000: 52.) Parhaimmillaan päivähoidon yhteisö voi olla sellainen ammatillista kehittymistä sekä oppimista tukeva työyhteisö, johon varhaiskasvatuksen ammattilainen voi samaistua, ja jossa voi turvallisesti keskustella ja reflektoida (Kupila 2011: 301).

5.3 Ongelmaperusteinen oppiminen

Yhtenä työyhteisöjen oppimismenetelmänä on ongelmaperusteinen oppiminen (Problem Based Learning eli PBL), joka on oppaamme pedagoginen malli. Tarkoituksena on, että työyhteisö yhdessä ottaa haasteen vastaan ja alkaa kehittämään mallin avulla omaa työtään kohti tasa-arvoisempia käytäntöjä.

Ongelmaperusteisesta oppimisesta on tehty tutkimushanke päiväkodissa. Hankkeeseen osallistunut päiväkoti teki päiväkodin oman varhaiskasvatussuunnitelman ongelmaperusteista työssä oppimista hyödyntäen. (Nummenmaa – Karila – Joensuu - Rönholm 2007: 71.)

Ongelmaperusteisen oppimisen tarkoituksena on ratkoa ongelmia tai kehittää toimintaa ryhmänä työyhteisön arjessa sekä kehittää yhteistä tiedonmuodostusta ja käytäntöjä kyseessä olevasta asiasta. Oppimisryhmänä toimii työyhteisön perustoiminnan ja – tehtävän kannalta tarkoituksenmukainen ryhmä, joka voi olla koko työyhteisö tai jokin tiimi. Ryhmän oppimista ohjaa oppimissykli sekä tämän ympärille rakentuva tietoympäristö sekä itsenäinen tiedonhankinta. Työ etenee vaiheittain ja jokainen vaihe vie työtä eteenpäin. Tärkeää on pyrkiä arvioimaan ja antamaan palautetta prosessin aikana, sillä työntekijöiden omat ja yhteiset käsitykset ja kokemukset ovat oleellisia prosessissa. Arvioinnin ja palautteen avulla pystytään asiaa käsittelemään ja työstämään monipuolisesti. Työyhteisön PBL-työskentelyssä on olennaista, että ryhmällä on henkilö joka ohjaa toimintaa ja edistää ryhmän työskentelyä niin, että ryhmä pystyy toteuttamaan ongelmanratkaisuaan mahdollisimman hyvin. Päiväkodissa tällaisena tutorina, valmentajana tai mentorina voi toimia johtaja. (Nummenmaa – Karila ym. 2007: 56, 60.)

Itse työskentelyprosessi on jaettu useampaan osa-alueeseen. Ensimmäinen vaihe sisältää työntekijöiden yhteisen tulkinnan muodostuksen kehitettävästä asiasta. Toisessa vaiheessa työntekijät pitävät ideariihen käsiteltävästä aiheesta ja miettivät mitä asiasta tietävät ja minkälaisia kokemuksia asiasta omaavat. Kolmannessa vaiheessa yhteinen tieto ja kokemus jäsenetään ja neljännessä vaiheessa niiden pohjalta valitaan asian käsittelyn kannalta tällä hetkellä oleellisin teema. Viidenneksi määritellään mitä halutaan oppia ja mistä tarvitaan lisätietoa. Lisäksi tulee sopia tiedonhankintaan liittyvästä työnjaosta. Kuudennessa vaiheessa kukin etsii eri tavoin tietoa aiheesta itsenäisesti. Tämä ei tarkoita välttämättä yksin työskentelyä vaan esimerkiksi yhdessä työskentelyä tiimin kanssa. Tarkoituksena on tukea oppimista ohjaamalla monipuoliseen tiedonhakuun. Seitsemännessä vaiheessa hankittu uusi tieto jaetaan muiden kanssa. Viimeisessä eli kahdeksannessa vaiheessa verrataan uutta opittua lähtötilanteeseen ja pohditaan jatketaanko prosessia. Jos prosessia jatketaan, niin sitten määritellään uudet tavoitteet. (Nummenmaa – Karila ym. 2007: 56-57.)

Tekemämme opas palvelee työyhteisöä koko ongelmaperusteisen oppimisprosessin aikana. Prosessin alkuvaiheessa opas toimii ajattelun herättelijänä antamalla tietoa tasa-arvoon liittyvistä asioista ja tutkimuksista. Kun työntekijät perehtyvät oppaaseen, saavat he avaimia miettiä, miten tasa-arvoasiat on huomioitu omalla työpaikalla.

Lukeman perusteella työntekijät voivat yhdessä ja erikseen pohtia minkälaisia käytänteitä omalla työpaikalla vallitsee ja pystyttäisiinkö jotakin tekemään toisin. Oppaamme luettua jokaisella työntekijällä on käsitys siitä minkälaisiin asioihin voi omalla toiminnallaan vaikuttaa. Näin työntekijöiden on helpompi määritellä yhteinen näkemys asiasta ja siitä mitä halutaan oppia eli luoda tavoitteet prosessille. Kuudennen vaiheen itsenäistä työskentelyä varten oppaamme antaa paljon esimerkkejä ja tehtäviä joita työntekijät voivat oman mielenkiintonsa ja tärkeäksi kokemansa pohjalta toteuttaa. Nummenmaan ja Karilan ym. (2007: 64) mukaan itsenäisessä tiedonhankintavaiheessa työssä oppimista voidaan tukea erilaisin tiedonhankintakeinoin, joita ovat esimerkiksi oman työn dokumentointi ja reflektointi, työtovereiden seuraaminen, oman työn videointi ja sen kriittinen tarkastelu, yhteiset keskustelut ja neuvottelut, muiden työyhteisöjen toiminnan havainnointi, haastattelut, kirjallisuuteen perehtyminen ja internet. Oppaassa mainitut menetelmät ovat tiedonhankintakeinoja, joita monipuolisesti kokeilemalla ja yhdistelemällä työntekijät saavat aineistoa vaiheeseen seitsemän eli uuden tiedon jakamiseen muiden kanssa.

6 Menetelmiä tasa-arvon toteuttamiseen päiväkodissa

Tasa-arvoisessa päiväkodissa kaikkia lapsia kohdellaan tasa-arvoisesti ja kunnioittavasti. Kaikkien lasten oikeus on oppia näyttämään tunteitaan, luomaan ihmissuhteita ja pitämään kiinni rajoistaan. He oppivat, että kaikki ovat yhtä arvokkaita juuri sellaisina kuin ovat. (Henkel – Tomicic 2010: 230.)

Aktiivisella tasa-arvotyöllä päiväkodin ilmapiiriä voidaan muuttaa suvaitsevaisemmaksi. Tasa-arvoinen kasvatus auttaa sekä aikuisia että lapsia viihtymään päiväkodissa paremmin. Tasa-arvokasvatus mahdollistaa lapsen kehittymisen yksilöksi ja antaa hänelle mahdollisuuden itse valita. (Henkel - Tomicic 2010: 215-216.)

6.1 Sukupuolisensitiivinen työote

Sukupuolisensitiivisyys tai -tietoisuus tarkoittaa, että tiedostetaan oletuksia, joita yhteiskunta kohdistaa naisiin ja miehiin. Sukupuolitietoisien lähestymistavan tarkoituksena on tunnistaa sukupuolen vaikutus ihmisen elämään ja tekemiinsä

ratkaisuihin. Kyse on kullekin sukupuolelle luontaisina pidettyjen käyttäytymismallien näkyväksi tekemisestä eikä niiden vahvistamisesta. Sukupuolisensitiivinen työote ottaa huomioon yksilön taipumukset ja vahvuudet sukupuolesta huolimatta. (Punnonen 2007: 521, 535.)

Sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa sukupuolinäkökulman huomioon ottamista kaikessa toiminnassa. Se on herkkyyttä tunnistaa omassa toiminnassaan tekijöitä, jotka vaikuttavat suhtautumisessa miehiin ja naisiin. Sukupuolinäkökulman huomioiminen kaikessa yhteiskunnan toiminnassa kaikilla tasoilla on edellytys todellisen sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttamiseksi. Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan taitoa tunnistaa naisten ja miesten tarpeiden ja tapojen erilaisuutta, taitoa havainnoida sukupuoli-identiteetin rakentumista sekä taitoa havaita epätasa-arvoista kohtelua ja rakenteita. Tärkeää on tiedostaa, että sukupuoli on muutakin kuin biologiaa. Se on myös yhteiskunnan ja kulttuurin konstruktio, jota vasten jokainen tyttö ja poika kasvaessaan itseään peilaa. (Syrjäläinen - Kujala 2010: 31-32.)

Naisten ja miesten, tyttöjen ja poikien yhdenvertaisuus ja tasa-arvo eivät toteudu itsestään. Ne vaativat työtä toteutuakseen ja erityisesti erilaisten kysymysten esittämistä monella tasolla. Sukupuolisensitiivisen työn olisi onnistuakseen läpäistävä yksilö- ja yhteisötaso yhteiskunnassa ja yksilöiden elämänkulun eri vaiheissa. Muutos alkaa havaintoja tekemällä. (Punnonen – Martinsen 2006: 8.)

Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka tarkoittaa sellaista pedagogista käytäntöä ja ajattelua, jossa otetaan huomioon oppilaiden keskinäinen erilaisuus ja se, että sukupuoli erottelee (Reisby 1999: 15). Sukupuolisensitiivisen kasvattajan tulee tiedostaa ja ymmärtää, että maailma on erilainen naisille ja miehille. Hänen tulee osata ottaa tämä huomioon kohdatessaan kasvatettaviaan. Hänen tulee kyetä tiedostamaan omia uskomuksiaan ja oletuksiaan sekä arvioida tulkintoja. Sukupuolisensitiivisyydellä opetuksessa ja kasvatuksessa tarkoitetaan sitä, että sukupuolen mahdollisista vaikutuksista tyttöjen ja poikien elämään pohditaan tietoisesti ja itsestään selviltä tuntuvia sukupuolieroja tehdään näkyviksi, jotta eroihin liittyvään eriarvoisuuteen voitaisiin puuttua. Tavoitteena ei siis ole erojen korostaminen, vaan niihin liittyvien stereotyyppien tunnistaminen, ja tätä kautta jyrkästä kahtiajaosta eroon pyrkiminen. Tällöin tavoitteeksi voidaan nähdä, että kukin yksilö voi tehdä valintojaan omien taipumustensa ja kiinnostustensa mukaan ilman, että sukupuoleen liittyvät rakenteet rajoittaisivat heitä. (Syrjäläinen - Kujala 2010: 31-32.)

Sukupuoliherkkyys ammatillisena osaamisena ja toimintana tarkoittaa, että ohjaajalla on teoreettista tietoa tasa-arvolainsäädännöstä, sukupuolijärjestelmästä sekä sukupuolisosialisaatiosta. Ohjaajan tulee tiedostaa ja ymmärtää, että maailma on monessa suhteessa erilainen miehille ja naisille ja kohdatessaan asiakkaitaan hänen on kyettävä tämä huomaamaan. Kriittiseen arviointiin kykenevä ohjaaja pyrkii jatkuvasti tiedostamaan sukupuoliin liittyviä olettamuksiaan ja uskomuksiaan sekä kyseenalaistamaan tulkintojaan. Lisäksi ohjaajan tulee pohtia miten hänen henkilökohtainen toimintansa vaikuttaa ohjausprosessissa. (Juutilainen 2005: 31.) Kasvattajan ja opettajan kiinnittäessä huomiota asenteisiinsa tasa-arvon toteutumisen edellytykset paranevat (Hannula 2011).

Kasvattajalta odotetaan herkkyyttä sekä kykyä reagoida lapsen tarpeisiin. Häneltä edellytetään myös oman työn reflektointia eettisesti kestävän työn lähtökohtana. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 16.) Sukupuolisensitiivisyys vaatii työntekijältä omien käsitysten tutkimista, itsereflektiota, peiliin katsomista, tasa-arvoista työyhteisöä sekä pitkäjänteisyyttä. Työntekijän on tarkasteltava omia käsityksiään tytöistä ja pojista, ja mietittävä suhtautuuko yhdenvertaisesti tyttöihin ja poikiin omassa työssään ja arjessaan. Työntekijän tulee miettiä luoko hän mahdollisuuksia tyttöjen ja poikien tasaveroiselle toiminnalle ja kuulluksi tulemiselle. (Punnonen – Martinsen 2006: 8.) Kasvatuksessa tulisi nähdä eroja poikien kesken ja tyttöjen kesken, ei vain poikien ja tyttöjen välillä. Näiden erojen huomaaminen on haastavaa. (Ylitapio-Mäntylä 2011: 282.)

Nais- ja miesammattilaisten on pyrittävä toistensa tasa-arvoiseen kohtaamiseen ja kohteluun sekä eri sukupuolten välillä että samaa sukupuolta olevien työntekijöiden kesken. On oltava esimerkkinä lapsille. Työntekijän on oltava pitkäjänteinen, koska sukupuolisensitiivinen työ etenee hitaasti ja prosessinomaisesti. Omien käsitysten tarkastelu saattaa myös herättää ristiriitaisia tunteita. (Punnonen – Martinsen 2006: 8.)

Kasvattajan on hyvä pysähtyä miettimään miten omat elämäkokemukset vaikuttavat työssä. Kasvattajan omaan toimintaan voi vaikuttaa se miten on tullut itse kohdatuksi tyttönä, naisena, poikana tai miehenä. Päiväkodin varhaiskasvattajien on hyvä pohtia millaisen tilan he antavat tyttöjen ja poikien toiminnalle sekä miettiä ohjaavatko

käytännön toimintaa stereotyyppiset käsitykset siitä miten pitäisi olla tyttöjä, poikia, naisia tai miehiä. (Ylitapio - Mäntylä 2011: 275.)

Sukupuolisensitiivinen kasvattaja tiedostaa, herkistää ja tunnustaa toimintansa sukupuolistavat käytännöt ja mallina olemisen vahvuuden. Hän pohtii luokitteluja ja järjestyksiä, jotka liittyvät sukupuoleen. Kasvatuksen sukupuolistavat käytännöt eivät ole helposti huomattavissa omassa tai toisten toiminnassa, jos ei ole niistä tietoinen. Sukupuolisensitiivisyyden ihanteena on kasvatuksen sukupuolisten käytäntöjen purkaminen, joka usein näyttää saavuttamattomalta. Sukupuolten erojen toistaminen on jatkuvaa käytäntöä, eikä se katkea ilman omien käytäntöjen muuttamista. Käytäntöjä voi työstää uudelleen kasvatuksen arjessa ja se voi alkaa toiminta- ja opetussuunnitelmien kehittämisestä. (Ylitapio-Mäntylä 2011: 282.)

Joskus sukupuolisensitiivisyys saatetaan sekoittaa sukupuolineutraaliin kasvatukseen. Sukupuolineutraaliudella tarkoitetaan sitä, että sukupuolten välisiä eroja ei tunnisteta. Tyttöjen ja poikien välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä ei syystä tai toisesta oteta huomioon. Usein tämä johtaa siihen, että siellä missä eroista vaietaan, kukoistaa stereotyyppiä. (Syrjäläinen - Kujala 2010: 32.) Erikseen korostaen haluamme mainita, että sukupuolineutraaliuteen me emme oppaamme avulla pyri. Oppaamme tarkoituksena on saada varhaiskasvattajat pohtimaan omia käytänteitään ja sitä kautta löytämään sukupuolisensitiivisen työotteen. Tällä tarkoitetaan Julkusen mukaan herkkyyttä, jotta sukupuoleen voidaan kiinnittää huomiota silloin, kun sillä saattaa olla merkitystä. (Julkunen 2010: 222.)

6.2 Henkilökunnan sukupuolirakenne ja työnjako

Päiväkodin työyhteisöt ovat hyvin naisvaltaisia. Usein miehiä toivottaisiin päiväkotitiin töihin. Miehiä tarvitaan, jotta stereotyyppiset ajattelumallit sukupuolten roolista saisivat vastakaikua. Lapsille on tärkeää nähdä, että mies voi tehdä samoja asioita kuin nainen. Miesten puuttuminen varhaiskasvatuksesta välittää lapsille kuvaa, että työ ei ole miehille sopivaa. (Bredesen 2004: 44.) Stereotyyppiset mielikuvat ja ajatusmallit vaikuttavat päiväkodin ammattikasvattajien tapoihin tehdä työtä. Miesten uskotaan tuovan rakentavuutta ja jäämäkkyyttä tai vastakkaisia tapoja, kuten rentoutta naisiseen hoitotyöhön. Miesten toiminnan ajatellaan olevan toiminnallista, jota erityisesti poikien

katsotaan kaipaavan naisvaltaisessa päiväkodissa. Poikien kasvatuksen näkökulmasta pidetään ongelmallisena miehen mallin puuttumista päiväkodeista. Huoli pojista ja miehistä jättää kuitenkin tytöt ja naiset marginaaliin ja tämä on ristiriidassa tasa-arvoajattelun kanssa. (Ylitapio-Mäntylä 2011: 281.)

Miestyöntekijän tullessa töihin päiväkotiin, tulee kiinnittää huomiota siihen, että sukupuolistereotyyppioita ei vain vahvisteta. Kaikkien tulee tehdä kaikkia töitä, mies ei voi olla vain jalkapalloa pelaava tosimies, vaan miestenkin tulisi kyetä näyttämään erilaisia miesrooleja. Miehiä ei tarvita naisistumisen vastakohtiksi. Miehen tullessa taloon pitäisi välttää sitä, että mies on alinomaa poikien kanssa nikkaroimassa ja tytöt naisten kanssa leipomassa. Naistryöntekijät voivat osaltaan välittää lapsille kuvaa siitä, että nainen voi tehdä miesten töitä. Nainen voi päiväkodissa näyttää osaavansa ja pystyvänsä perinteisesti miesten tekemiin asioihin kuten korjaustöihin. Jos päiväkodin henkilökunta sisältää vain kapea- alaisesti naiseutta toteuttavia naisia, kasvaa stereotyyppinen ajattelu. Naisia ja naiseutta, kun voi toteuttaa monipuolisesti. (Bredesen 2004: 44-47.)

Työyhteisössä pitää tarkkaan miettiä miten toimitaan, jotta pystytään osoittamaan, että naiset ja miehet ovat tasa-arvoisia ja tekevät samoja töitä. Esimerkiksi jos halutaan järjestää painileikki, tulee mukana olla niin nais- kuin miestyöntekijä. Tärkeää on siis välttää tilanteita, joissa mies ajautuu vain tyypillisiin miesten juttuihin ja näin vahvistaa sukupuolistereotyyppioita. (Bredesen 2004: 45-47.) Ylitapio-Mäntylä on samaa mieltä Bredesen kanssa siitä, että yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon näkökulmasta miehen toiminta ei voi jatkua miestapaisten toimintojen toistamisena eivätkä naiset voi uusintaa naistapaisuutta. Maskuliinisuutta ja feministisyyttä ei ole sidottu biologiseen sukupuoliseen ruumiiseen. Päiväkodin poikamaisuus tai tyttömäisyys ei ole kiinni kasvattajien sukupuolesta vaan kasvatuskulttuurin sukupuolistavasta luonteesta. (Ylitapio-Mäntylä 2011: 281.)

6.3 Sukupuoliperustainen ryhmäjako

Islantilaisen päiväkotijohdaja Margaret Pala Olafsdottirin mukaan päiväkotien sekaryhmissä korostuu kolme kielteistä seikkaa, joilla hän puoltaa sukupuoliperusteisia ryhmäjakoja. Sekaryhmissä pojat saavat osakseen suurimman osan niin resursseista,

virikkeistä, tilasta kuin ajastakin. (Bredesen 2004: 52-53.) Leikkiessään tytöt ja pojat hakeutuvat etupäässä sellaisiin leikkeihin ja tehtäviin, jotka he tuntevat ennestään ja tietävät osaavansa. Usein tuntematon herättää pelkoa. Lasten sekaryhmissä kukoistaa monopolisointi ja se pitää yllä ja vahvistaa perinteisiä ja stereotyyppisiä sukupuolirooleja. Pojista tulee pikku hiljaa maskuliinempia ja tytöistä feminiinisempiä. Tämän seurauksena kumpikaan eivät saa mahdollisuutta harjoitella uusilla alueilla voidakseen laajentaa minäkuvaansa. Tytöt eivät uskaltaudu kokeilemaan tehtäviä, joihin pojilla on yksinoikeus ja päinvastoin. Pojat ja tytöt saavat harjoitusta vain niihin rooleihin, jotka he jo täysin hallitsevat niin kauan kuin kumpikin sukupuoli on samassa tilassa yhtä aikaa. (Olafsdottir 1999: 51-52).

Sekaryhmissä kumpikaan sukupuoli ei saa opetusta, joka sopisi juuri sille. Sukupuoliperusteisella ryhmäjaolla pyritään takaamaan kummallekin osapuolelle yhtä iso osa niin taloudellisista hyödyistä, henkilöstön ajasta ja taidoista. Kun ryhmässä on vain tyttöjä tai poikia, eivät pojat pysty viemään huomioita, tilaa tai aikaa tytöiltä ja päinvastoin. Tavoitteena on torjua ja korjata lasten oppimia sukupuolistereotyyppisiä toimintatapoja. Tyttöjen ja poikien kanssa tehdään samoja asioita, mutta osittain erilaisin pedagogisin menetelmin. Tyttöjä pyritään vahvistamaan heidän heikoilla alueillaan ja poikia heidän. Tärkeänä pidetään sitä, että sukupuoli ei saa ratkaista sitä, mitä valmiuksia hän oppii. (Bredesen 2004: 52-54.)

Sukupuoliperusteisesti eriytetyn pedagogiikan tavoitteena on antaa lapsille mahdollisuus oppia taitoja, jotka ovat ominaisempia toiselle sukupuolelle ja joiden oppimiselle ei muuten ole juuri mahdollisuuksia. Mallin lähtökohtana on se, että maailma on jakautunut naisten ja miesten asioihin ja näin lapsilta riistetään mahdollisuus kehittää itseään monipuolisesti vain sukupuolensa perusteella. Vaikka ryhmät toimivatkin sukupuolieriytettyinä, ovat ne tiiviisti tekemisissä toistensa kanssa ja saavat leikkiä yhdessä. Ruotsissa menetelmää on kokeiltu soveltavana eli toimintaa jaetaan aika ajoittain eritetyksi, vaikka pääosa ajasta ollaankin normaaleissa sekaryhmissä. (Bredesen 2004: 54.)

6.4 Videointi

Henkilökunnan työskentelyn videoimisen tarkoituksena on kääntää katse kohti itseä. Useimmat kasvattajat uskovat toimivansa tasa-arvoisesti ja kohtelevansa tyttöjä ja poikia samalla tavoin ja antavansa heille samanlaiset mahdollisuudet. On kuitenkin huomattu, että kun katsoo omaa toimintaansa videolta, saattaa kuva omasta tasa-arvoisesta työtteestä muuttua. Videolta huomaa sukupuolittuneita työskentelytapoja. Esimerkkinä äänensävy; tytöille puhutaan yleensä pehmeämmin, pojille annetaan lyhyitä ja selkeitä käskyjä. (Bredesen 2004: 63.)

Videointi sopii hyvin yhteisölliseksi työnkehittämismenetelmäksi. Arjessa omaa toimintaa ei aina ehdi pysähtyä pohtimaan. Videointi antaa hyvän menetelmän yhteiseen pohtimiseen ja analysointiin. Tarkoituksena ei ole keskittyä yhden ihmisen tekemisiin sinällään, vaan on tärkeää tehdä menetelmästä yhteinen hanke. Tämä edellyttää toisten työntekijöiden tuntemista ja luottamusta. Videoinnin kohteeksi kannattaa valita päivittäin toistuva tilanne, johon koko henkilökunta osallistuu toistuvasti, esimerkiksi ruokailu tai pukeminen. Tärkeää on myös, että kaikki työntekijät tulevat kuvatuksi. Kamera tulee asettaa siten, että se kuvaa mahdollisimman laajasti koko alueen missä lapset ja aikuiset toimivat. Kaikki työntekijät kuvataan samassa tilanteessa, samassa paikassa, samaan aikaan ja samojen lasten kanssa. Kuvauksen ei tarvitse kestää kovin kauan, vaan kuvauksessa keskitytään niihin osuuksiin, jotka ovat analysoinnin kannalta keskeisiä. Puoli tuntia on riittävä aika. Sama tilanne kannattaa kuvata useampana päivänä, jotta vakiintuneet käytännöt voidaan havaita. (Bredesen 2004: 64.)

Analysointi tehdään kaikkien läsnä ollessa. Ensin katsotaan koko jakso alusta loppuun kommentoimatta. Jokainen kirjoittaa ylös omia havaintojaan. Kun kaikki ovat havaintonsa kirjoittaneet, jokainen kertoo omat havaintonsa. Sen jälkeen katsotaan jakso uudelleen ja keskustellaan tapahtumien etenemisestä. Kohteena oleva henkilö saa aina halutessaan puheenvuoron ensimmäisenä. Toisia ei saa jyrätä vaan keskustelun tulisi olla kehittävä ja uuden oppimiseen kannustavaa. Mielenkiinto tulisi kohdistaa yksilöiden sijaan yleisiin käytäntöihin. Tarkoitus ei ole etsiä syyllistä vaan oppia huomaamaan miten kukin voisi omalta osaltaan toimintaa kehittää. Nauhoja analysoitaessa keskitytään siihen, miten aikuiset suhtautuvat tyttöihin ja poikiin. Nauhoilta voidaan kirjata ylös ja lopuksi laskea huomion määrä ja laatu, joka on

kohdentunut tyttöön tai poikaan. Tuloksia vertailemalla tulee näkyväksi se huomion määrä ja laatu, joka eri sukupuoleen kohdistuu. Onko huomio negatiivista vai positiivista ja kuinka paljon kumpikin sukupuoli mitäkin osakseen saa. Muita havaintoja, joita kannattaa analysoidessa tehdä, ovat esimerkiksi seuraavat asiat: missä aikuinen on, missä lapsi suhteessa häneen? Ketkä lapset ovat passiivisia, ketkä aktiivisia, liittykö aikuinen asiaan? Kuinka kauan eri lapset joutuvat odottamaan huomiota? Kuka noudattaa ohjeita, kuka rikkoo, miten aikuinen suhtautuu? (Bredesen 2004: 64–65.)

Videointiin on luonnollisesti pyydettävä lupa vanhemmilta ja työntekijöiden kanssa on yhdessä päätettävä, että kuvauksiin ryhdytään. Videoinnin tarkoituksena on saada aikaan muutosta tarkkailemalla omaa toimintaa. Oman toiminnan muuttaminen onnistuu vasta, kun ymmärtää miten on toiminut, toisin sanoen silmät avautunut. Muutosta sukupuolten tasa-arvotyöhön ei kuitenkaan saada kerralla aikaiseksi, vaan se vaatii jatkuvaa itsensä ja oman toimintansa arviointia. Aikuisten käytäntöihin keskittymisen tavoitteena on luoda kasvuedellytykset, joissa lapsi voi kasvaa omana yksilönä ja jotka eivät ole riippuvaisia yhteiskunnan stereotyyppisistä sukupuolirakenteista. Videoinnin avulla huomataan miten työntekijät tiedostamatta toistavat sukupuolirakenteita. (Bredesen 2004: 66-67.)

6.5 Leikin mahdollisuudet

Sosiaalisen sukupuolen muodostumiseen voidaan vaikuttaa monin keinoin, esimerkiksi leikin avulla. Leinonen toteaa leikillä olevan kiistaton merkitys lapsen kehitykselle. Lapsi tarvitsee leikkiä, mutta sen voi nähdä myös mahdollisuutena purkaa sukupuolen mukaisia ennako-odotuksia ja roolikäsityksiä. Aikuiset voivat tarjota leikkeihin erilaisia mahdollisuuksia kuten ehdottaa, että Netta olisikin tänään laivan kapteeni. (Leinonen 2005:13.)

Tyttöjen ja poikien leikkitilaa rajoitetaan eri tavoin. Tyttöjen tilat päiväkodissa ovat enemmän aikuisen lähellä, kun taas pojille annetaan vapautta liikkua päiväkodin rajojen äärialueilla. Usein ajatellaan, että pojilla on enemmän fyysistä energiaa kuin tytöillä. Aikuiset ohjaavatkin usein pojat tilaa vaativiin rajuihin leikkeihin missä he voivat purkaa energiaansa. Kasvattajat toistavat jatkuvasti toiminnassaan ja puheissaan tyttöjen hiljaisuutta ja poikien näkyvyyttä määrittelemällä leikit tyttöjen ja

poikien leikeiksi ja korostamalla niiden toiminnallisuuden eroavaisuutta. Kuitenkaan itse leikeillä, leluilla ja vaatteilla ei ole sukupuolta. (Ylitapio-Mäntylä 2011: 279.)

Lasten leikitapojen laajentaminen ei kuitenkaan ole aina helppoa. Lapsi tekee sitä minkä osaa ja missä tuntee olevansa hyvä ja mikä tuntuu turvalliselta. Esimerkiksi, jos tytöt ovat tottuneet leikkimään tietyllä tavalla ja tiettyjen kavereiden kanssa, on heitä vaikea muuttaa rohkeammiksi, äänekkäämmiksi tai tilaa vievemmiksi muun muassa pelkästään yhden supermieslelun avulla. Tytön alkaessa hoivata supermieslelua, ei se tarkoita sitä, että se olisi vahva biologinen taipumus vaan lähinnä kulttuurisesti opitun tavan siirtämistä objektista toiseen, esimerkiksi nukesta supermiesleluun. (Henkel – Tomicic 2010: 52.)

Kaikkien lasten tulisi saada leikkiä todellisuuteen ankkuroidussa, yliluonnollisessa sekä maagisessa leikkimaailmassa. Näin lapsi saisi valmiuksia todellisen maailman kohtaamiseen. Kaikkia lapsia, mutta erityisesti poikia tulisi kannustaa leikkimään leikkejä, joissa he saavat toteuttaa kotirooleja, emapaattisuutta ja hoivaamista. Erityisesti tyttöjä tulisi kannustaa leikkimään teknisillä laitteilla, ottamaan liikkumatilaa ja seikkailemaan (Henkel - Tomicic 2010: 33.)

Työille ja pojille välitetään tietoa nukkejen ja toimintahahmojen eroista jatkuvasti. Toimintahahmoja kuten Batmania ei yleensä kutsuta nukeiksi, sillä niihin kuuluu jännitystä, toimintaa ja seikkailua. Barbeja taasen puetaan ja hoivataan. Viestinä on, että tyttöjen tulee omistautua hoivaamaan ja pukemaan ja välittämään ulkonäöstään, kun taas pojat pelastavat maailmaa ja taistelevat. (Henkel – Tomicic 2010: 25–26.)

6.6 Sadut ja laulut

Kuvilla on kirjojen lukijalle suuri merkitys. Kuvat vaikuttavat enemmän kuin sanat. Kuvilla iskostuu tajuntaamme monia esimerkiksi stereotyyppisiä näkökantoja tai ihannekuvia. Usein kuvat saattavat myös olla ristiriidassa tasa-arvoon pyrkivän tekstin kanssa. Oppikirjojen kuvitusta tutkittaessa ja analysoitaessa huomio voidaan kiinnittää esimerkiksi seuraaviin seikkoihin: kumpi sukupuoli on kuvissa vallitseva? Mikä kuva annetaan sukupuolten välisestä suhteesta? Miten jokapäiväistä elämää kuvataan? Toimivatko sekä naiset että miehet päähenkilöinä? Seisovatko tytöt syrjässä ja pojilla on meneillään mielenkiintoisia toimintoja? Ovatko johtavassa asemassa olevat ja

teknisen alan osaajat yleensä miehiä? Minkä kuvan kuvat antavat sukupuolirooleista ja tasa-arvosta? (Pitkänen-Koli n.d. 22-23.)

Tehdyt tutkimukset osoittavat, että oppikirjojen kuvat osoittavat miehisen kulttuurin ja arvomaailman valta-aseman. Kuvat näyttävät, että pojat ovat ulospäin suuntautuneita ja aktiivisia, älyllisiin haasteisiin kykeneviä. Tytöt vastaavasti näyttäytyvät äidin roolissa, avioliittoa korostetaan, työtä tehdään matalapalkka-aloilla ja yhteiskunnallisesti ollaan näkymättömämpiä. Kuvissa tämä näkyy siinä, että pääsääntöisesti naiset esitetään perinteisessä roolissa kantamassa vastuuta perheestään, hoivaamisesta ja opettamisesta. Myös ulkonäköön kiinnitetään enemmän huomiota kuin miesten kuvissa. Poikien kuvien kohdalla esiin tuodaan fyysistä ja älyllistä toimimista. Miehiä esiintyy valtaa sisältävissä töissä, kuten kuvattaessa presidenttiä, poliitikkoa tai muuta johtavaa tehtävää. Harrastusmaailmaa kuvattaessa näkyy esimerkiksi musiikin harrastuksen kohdalla se, että tytöt soittavat pianoa ja huilua, pojat kitaraa. Muita harrastuksia kuvattaessa tytöt kuvataan harrastamaan lukemista, ratsastamista ja voimistelua. Pojat harrastavat kuvien mukaan joukkuepelejä, uimista ja pyöräilyä. (Pitkänen-Koli n.d. 23-24.)

Perusopetuksen äidinkielen, matematiikan ja oppilaanohjauksen oppikirjoja tutkiessaan Tainio ja Teräs huomasivat, että miessukupuoli on enemmän esillä kaikissa tutkituissa materiaaleissa sekä tekstien että kuvitusten osalta. Kirjojen kirjoittajina naiset olivat enemmistönä. Heidän mukaansa kaikkien oppiaineiden materiaalien tutkimiseen myös muussa koulutuksessa kuin perusopetuksessa olisi tarvetta. (Tainio 2011: 7-8, 14.)

Suomalaisissa lastenlauluissa sukupuoli esitetään usein hyvin perinteisillä tavoilla. Voi olla vaikeaa löytää lastenlauluja, jotka eivät sitoudu hierarkkiseen ja kaksijakoiseen sukupuolijärjestelmään. Poikkeuksena tästä on esimerkiksi Peppi Pitkätossu, joka on toiminut voimauttavana esikuvana monille tytöille ja naisille. Monissa lastenlauluissa julkinen ja yksityinen tila sukupuolittuvat hyvin stereotyyppisellä ja perinteisellä tavalla. Esimerkiksi isovanhempien kodit nimetään mummolaksi naisten mukaan, kuten Metrolla mummolaan -laulussa. Lastenlaulujen sankarit ja päähenkilöt ovat enimmäkseen miehiä, kuten Joulupukki, Nukkumatti ja Piippolan vaari. Tunnettujen

lastenlaulujen tyttö- ja naishahmoja ovat esimerkiksi Täti Monika. (Leppänen 2010: 78-80.)

Suomenkielisissä lastenlauluissa poika ja mies ovat sanoja, joilla viitataan myös ihmiseen, lapseen tai olentoon yleensä, kuten Kis-kis, kis-kis, kippurahäntä-laulussa pestään kissanpoikia. Naisten ulkonäköä luonnehditaan ja kuvataan lastenlauluissa eri tavalla kuin miesten, esimerkiksi Täti Monika -laulussa kiinnostavaa on tädin ulkomuoto, kun hänen hameensa, hattunsa tai peppunsa heiluvat. Vertailun vuoksi Vaarilla on saari -laulussa vaarilla on saari, jota ei kaikilla vaareilla ole ja näin miehen ominaisuudeksi esitetään hänen omistussuhteensa. (Leppänen 2010: 72-73.)

Etenkin vanhemmissa lastenlauluissa tytöt ovat passiivisia toimijoita ja pojat aktiivisia. Myös lastenlaulujen sävelmissä aktiivisuuden ja passiivisuuden määreet ovat sukupuolittuneita. Toisinaan tytöt ovat poikien aktiivisen toiminnan kohteita, kuten Prinsessa Ruusunen -laulussa tai Posteljooni -laulussa. Pojat ja miehet esiintyvät lauluissa usein myös norminrikkoina, kuten laulussa Kapteeni Koukku. (Leppänen 2010: 76.)

6.7 Huomioitavia seikkoja lapsiryhmän kanssa toimiessa

Yksi kasvatuksen keskeisistä kysymyksistä on, millaisia kuulluksi ja nähdyksi tulemisen paikkoja ja tiloja kasvattajat luovat lapsille, sillä ilman nähdyksi tulemistä ei ole identiteettiä. Identiteetti muokkautuu moninaisilla tavoilla, joilla lapsia kutsutaan vuorovaikutukseen, tarjotaan osallisuutta ja paikkaa toiminnassa, tilassa ja ajassa. Aikuisen tärkeä tehtävä on olla sensitiivinen niille havainnoille, jotka kertovat siitä, millaisia kutsuja lapset esittävät toisilleen, ottavat vastaan toinen toisensa tarjoamat roolit ja paikat ja kuinka se kaikki muovaa lapsen identiteettiä. Esimerkiksi erilaiset roolileikit ohjaavat lapsia eläytyvän mielikuvituksen avulla löytämään näkökulmia, paikkoja, tiloja ja ryhmän jäsenyyksiä. (Mäkinen 2011: 105-107.)

Tyttö saa usein kuulla kuinka söpö ja kaunis hän on mekko päällään ja pinnit hiuksissaan. Poikien mekkojen kokeilu taas on usein arka ja vältettävä asia, koska siitä tehdään pikaisia päättyjä lapsen seksuaalisesta suuntautumisesta. (Henkel - Tomicic 2010: 70, 75-76.) Kasvattajille syntyikin haastavia tilanteita, jos joku tyttö ei lasten

mielestä käyttäytyä tyttömäisesti vaan poikamaisesti ja päinvastoin. Sukupuolistereotyyppiä istuvat lujassa, vaikka kasvattajat yrittäisivät korostaa että ei ole tarvetta eritellä poikien ja tyttöjen leikkejä ja, että pojat ja tytöt voivat tehdä samoja asioita. (Vienola 2011: 167.) Puhuttelemalla lapsia sukupuolensa mukaan viestitämme heille usein sitä kuinka tytöt leikkivät keskenään ja pojat keskenään. Tytön ja pojan ollessa kavereita aiheuttaa se usein arvailuja siitä tulevatko he ihastumaan isoina toisiinsa. Arvailuja ei tapahdu samaa sukupuolta edustavissa ystävissä. (Henkel – Tomicic 2010: 110, 113.)

Alle kouluikäisen lapsen fyysinen kehitys on hyvin monimuotoista ja nopeasti muuttuvaa. Kasvulle tulee antaa tilaa ja tukea kehitystä viisaasti, sillä fyysinen kehitys pohjustaa kaikkea muuta kehitystä. Fyysinen kasvu ja kehitys luovat pohjaa sille, millaisiksi koemme itsemme ihmisenä toisten joukossa. (Vienola 2011: 165-166.) Lasten tuntemukset omaan kehoonsa liittyen vaikuttavat heidän itsetuntoonsa. Jokaiselle lapselle pitäisi muodostua kehosta jotain hienoa, jota voi käyttää monella tavalla. Lapsia tulisi kannustaa olemaan ylpeitä omasta sukupuolestaan ja pitämään kiinni omista rajoistaan ja päättämään omasta vartalostaan. (Henkel - Tomicic 2010: 200.)

Poikia rohkaistaan kilpailemaan fyysisyydellään ja poikien keskinäistä tappelua pidetään melkein pä ymmärrettävämpänä ja tavallisempänä ilmiönä kuin heidän halailuaan. Tytöt taas oppivat välttämään kilpailua, eivätkä he pidä voittamista arvokkaana asiana, sillä tarkoitus ei ole voittaa toista eli parasta kaveria vaan olla samanlainen. Useat ja monipuoliset ystävyysuhteet voivat kehittää lapsen valmiuksia monipuolisiksi. Tasa-arvoisella kasvatuksella rohkaistaan lapsia näkemään kaikki muut lapset mahdollisina ystävinä. (Henkel - Tomicic 2010: 115-116, 119, 125-126, 138.)

Tunteiden kehityksestä ollaan yleisesti sitä mieltä, että alussa ne ovat eriytymättömiä eli niin sanottuja perustunteita, leikki-ikässä ne alkavat eriytyä ja kehittyvät sen jälkeen prosessinomaisesti. Lasten ohjauksen kannalta on merkityksellistä ensin opettaa lapsia tunnistamaan ja nimeämään tunteitaan, jotta heillä on paremmat mahdollisuudet hallita niitä itsenäisesti. (Vienola 2011: 168.) Lapset oppivat varhain miten tunteita voi näyttää hyväksyttävästi. Isompi poika, joka itkee leimataan tunteelliseksi, kun samalla tavalla itkevälle tytölle itku on normaalia. Pojat suuttuvat ja turhautuvat ilmaistessaan

surua, tytöt itkevät. Tasa-arvoinen kasvatusta korostaa kaikkien tunteiden sallimista kaikille lapsille, eikä niitä pitäisi asettaa paremmuusjärjestykseen tai kuuluvaksi vain toiselle sukupuolelle. (Henkel – Tomicic 2010: 142, 149, 164.)

Tytöt oppivat nopeasti, että pitää tehdä sääntöjen mukaan ja muiden mieleen, koska he kuulevat monissa asioissa olevansa kilttejä ja reippaita. Näin he myös unohtavat, mitä itse haluavat. Tytöiltä odotetaan sääntöjen noudattamista ja ymmärtämistä eri tavalla kuin pojilta. (Henkel - Tomicic 2010: 151-152, 154.) Pojat ovat toiminnan keskiössä, he ottavat puheenvuoron halutessaan, ilmaisevat mielipiteensä yleensä välittömästi, eivätkä aina jaksaa odottaa omaa vuoroaan puhua. Samaan aikaan tytöt seuraavat vierestä poikien keskustelua ja odottavat tilaisuutta saadakseen puhua. Kasvattajilla on ratkaiseva asema lasten välisen vuorovaikutuksen ohjaajina. Heidän tulee toimillaan edesauttaa sitä, että tytötkin saavat aikaa ja tilaa päiväkotiyhteisössä ja, että pojat oppivat odottamaan vuoroaan ja kuuntelemaan mitä tytöillä on sanottavanaan. (Haataja 1992: 7, 9.)

Aikuisten käyttämä kommunikointitapa ja kieli kertoo asenteistamme tyttöihin ja poikiin. Pienestä pitäen pojille ja tytöille puhutaan eri tavoin, jo pelkkä tieto lapsen sukupuolesta saa aikuiset puhumaan eri tavoin pojille ja tytöille. (Haataja 1992: 7.) Lapsen sukupuolesta riippuu millaisilla äänenpainoilla hänelle puhutaan tai kommentoidaan istumistyylistä. Tytöt saavat enemmän kosketusta kuin pojat ja heitä pidetään usein lähempänä sylissä ja katsotaan enemmän silmiin. Pojille sallitaan enemmän juoksemista, hyppimistä, kaatumista ja seikkailua kuin tytöille. Tyttöjä vahditaan ja varoitetaan enemmän kuin poikia. Lapset oppivat jo nuorina, että miehen vartalon tulee olla lihaksikas ja voimakas ja tytön siro ja pieni. (Henkel – Tomicic 2010: 168, 174, 178, 180.)

Tasa-arvoisessa kasvatuksessa lapsi saa huomiota persoonansa, ei ulkonäkönsä perusteella. Lapsille on tärkeää viestiä, että he ovat tärkeitä omina itsenään riippumatta siitä mitä heillä on päällään. Lapset oppivat nopeasti, että vaatteet herättävät erilaisia reaktioita ja haluavat siksi pukeutua tietynlaisiin vaatteisiin. Tytöille vaatteet ja ulkonäkö tulevat suureksi osaksi heidän identiteettiään ja niihin keskittyminen tekee tytöistä objekteja ja katseiden kohteita. Pojat taas saavat

enemmän huomiota teoistaan kuin ulkonäöstään ja näin merkityksellistyvät subjekteina. (Henkel – Tomicic 2010: 71-72, 78, 84.)

7 Oppaan laatiminen

Toiminnallinen opinnäytetyö voi olla muun muassa ohjeistus, opas tai tapahtuman järjestäminen. Sen tavoitteena on käytäntöjen kehittäminen työkentällä. (Vilkkä – Airaksinen 2003: 9, 16-17.)

Oppaan tarkoituksena on auttaa lukijaa tekemään, tietämään ja oppimaan uutta. Opasta tehdessä lähtökohtana on lukijan tarpeet (Rentola 2005: 92). On myös tärkeää miettiä ja pohtia kenelle ja miksi kirjoittaa. Tavoitteeksi voi määritellä sisällön, jossa on lukijaa kiinnostavia tuloksia ja kehittämisehdotuksia helposti löydettävissä. Tavoitteen tulee olla realistinen esimerkiksi niin, että lukija saa tietoonsa jonkin uuden näkökulman tai ajatuksen, ei kaikenkattavaa tietoutta. Usein riittää, että lukija innostuu jostakin esitetystä ja jää pohtimaan kirjoittajan herättämiä ajatuksia ja kysymyksiä. (Uimonen 2005: 209-210.) Tärkeää on myös pohtia mitä lukija osaa luettuaan oppaamme, mitä tuntee ja mitä tekee (Rentola 2005: 92). Uimosen mukaan on tärkeää, että tekstin kirjoittaja tuntee kohderyhmänsä. On tärkeää tietää mitä lukijat tietävät aiheesta ja siihen liittyvästä entuudestaan sekä mikä heitä askarruttaa. (Uimonen 2005: 210-211.) Tärkeää on huomioida myös kohderyhmän ikä ja asema. Tekstissä tulisi myös ottaa huomioon tuotteen erityisluonne ja tarkoitus. (Vilkkä - Airaksinen 2003: 129.)

Myös Rentola toteaa saman puhuessaan siitä, kuinka tärkeää on tietää mitä lukija jo tietää. Liian perusteista alkava teksti tuntuu lapselliselta ja liian suurta tietämystä vaativa teksti vaikealta. (Rentola 2005: 93.) Tärkeää kirjoittaessa on pohtia mitä lukija tekstiltä odottaa. Hyviä kysymyksiä mietittäväksi ovat; mitä ihmiset tekstillämme tekevät ja miksi ja millaisissa tilanteissa siihen tarttuvat? (Uimonen 2005: 212.)

Oppaassa käytettävä kieli valitaan kohderyhmän mukaan. Lukijalle voi kirjoittaa kieltä, jota hän ymmärtää vain, jos kirjoittaja itsekin hallitsee saman sanaston ja sävyn. Puhutellessa lukijoita kirjoittajan äänensävyn tulisi olla mahdollisimman lähellä

kirjoittajan omaa luontaista puhetapaa. (Rentola 2005: 97.) Selkeät ohjeet eli aktiivimuodossa oleva suora puhuttelu siitä kuinka toimia esimerkiksi, toimi näin, voivat olla lukijalle paremmin ymmärrettäviä kuin esimerkiksi passiivimuoto, toimitaan (Uimonen 2005: 254). Monen lukijan mielestä teksti hahmottuu paperilla paremmin kuin tietokoneruudulta, koska ruudulta lukeminen koetaan usein hankalammaksi ja työläämmäksi. Syitä näihin tuntemuksiin on monia, päälimmäisenä lienee tavat ja tottumukset. (Uimonen 2005: 215.)

Tekstin ulkoisen muodon tärkeimpänä tehtävänä on palvella ymmärrettävyyttä. Siinä ei voi olla kovin monimutkaisia elementtejä. Tekstin rakenteen on hyvä olla looginen ja palveleva. Opas voi perustua pelkästään tekstiin ilman kuvia. Omaan tekstiin oppaan tekijöillä on tekijänoikeus, mutta kuvilla on omat tekijänoikeutensa, mikä on myös kustannuskysymys. (Rentola 2005: 101-102.) Tieteellisessä tekstissä jokainen väite täytyy todentaa, samalla se kuitenkin tekee kansantajuiseksi tarkoitettusta oppaasta turhan raskaan. Lähdeluettelon voikin kirjoittaa kirjan loppuun. (Rentola 2005: 101.)

Konsultaatiot sopivat Vilkaan ja Airaksisen (2003: 58) mukaan hyvin faktatiedon tarkistamiseen. Näin saadaan teoreettista syvyyttä opinnäytetyössä käytyyn keskusteluun. Konsultaatiot voivat olla vapaamuotoisia, eikä niitä tarvitse litteroida.

7.1 Opas sukupuolten tasa-arvosta päiväkodin varhaiskasvattajille

Opinnäytetyömme aihe ja muoto on muodostunut monen mutkan kautta. Kokemuksemme päiväkodeista työpaikkoina sekä omien lastemme päivähoitopaikkojen kautta totesimme, että sukupuolten tasa-arvokasvatus ei välttämättä toteudu joka paikassa. Opinnäytetyöprosessimme alkoi hahmottua paremmin kesän 2011 alussa, kun ymmärsimme sukupuolisensitiivisen näkökulman merkityksen varhaiskasvatuksessa. Tietoisuutemme lisäämiseksi kävimme tapaamassa kaksi kertaa sukupuolisensitiivisyyden asiantuntijaa. Syksyn aikana tutustuimme Naisasialiitto Union ry:n pilottihankkeeseen: Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa. Hankkeeseen osallistui kolme helsinkiläistä päiväkotia. Näistä kahdessa kävimme tekemässä konsultaatiohaastattelun henkilökunnalle sukupuolten tasa-arvokasvatuksesta ja hankkeen tuomista uusista käytännöistä ja mahdollisista ajattelukulttuurin muutoksista. Saimme arvokasta tietoa toimivista

käytännöistä sekä toiveen yhteisöllisestä ja käytännön työhön soveltuvasta oppaasta. Toiveena oli, että opasta voisi käyttää yhteisöllisesti esimerkiksi päiväkodin suunnitteluilloissa. Heitä kuuntelemalla saimme myös käsityksen siitä, minkälaisesta oppaasta olisi hyötyä. Oppaalta toivottiin selkeitä ja käytännönläheisiä vinkkejä ja neuvoja perusteluineen.

Syventyäksemme lisää aiheeseen osallistuimme lokakuussa Tasa-arvoasiainneuvottelukunnan järjestämään seminaariin: Varhaiskasvatus ja perusopetus edistämään tyttöjen ja poikien tasa-arvoa, jossa puhujina toimi opetusministeri, kansanedustajia, tutkijoita ja alan asiantuntijoita. Kaikki olivat yhtä mieltä, että Suomessa ei vallitse sukupuolten välinen tasa-arvo ja toimiin on ryhdyttävä. Kaikenlaisia toimia, hankkeita ja päätöksiä asian eteen on jo tehty, mutta jostain syystä tasa-arvo naisten ja miesten sekä tyttöjen ja poikien välillä ei näytä toteutuvan. Saimme seminaarista ajankohtaista tietoa ja vahvistusta oppaamme tarpeellisuudesta.

Varsinaista työtä lähdimme viemään eteenpäin tutustumalla aiheesta julkaistuun ja tutkittuun tietoon. Hyviä lähdemateriaalivinkkejä saimme Naisasialiito Unionin koulutustyöryhmältä ja osallistumastamme seminaarista. Syksy kului aineistoon tutustuessa ja sitä jäsennellessä.

Yhteistyökumppaniksi valikoitui itä-helsinkiläinen päiväkotijärjestö, jossa ei tietoisesti toteuteta sukupuolten tasa-arvokasvatusta, mutta jonka henkilökunta oli kiinnostunut aiheesta. Toinen meistä on aiemmin työskennellyt vuosia samassa päiväkodissa. Pohdimme huolellisesti millä keinoin oppaamme tavoittaisi varhaiskasvattajat ja kuinka se parhaiten palvelisi päiväkodin työtä sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi. Päiväkodeissa työtä tehdään pienissä tiimeissä sekä koko yhteisön tasolla ja näimme tärkeäksi saada jokainen tiimi ja koko yhteisö mukaan yhdessä pohtimaan kuinka jokainen itse ja kaikki yhdessä voivat toiminnallaan ja asenteillaan edistää sukupuolten tasa-arvon toteutumista. Tämän vuoksi päädyimme valitsemaan pedagogiseksi lähtökohdaksi ongelmaperusteisen oppimisen. Sen avulla työn kehittämiseen pystyy ja täytyy osallistua koko työyhteisö.

Oppaan tekemistä aloittaessamme oli oleellista miettiä miksi teemme oppaan, kenelle sen teemme ja mitä lukija oppaasta saa ja mitä hän osaa sen luettuaan. Vastaus

kysymykseen miksi teemme oppaan tasa-arvosta varhaiskasvattajille on, että saisimme oppaan lukijat innostumaan aiheesta ja sitä kautta pohtimaan sen merkitystä omassa työssään. Tavoitteena on herätellä varhaiskasvattajat miettimään voisiko toimia toisin ja mikä merkitys sillä olisi. Toiseen tärkeään kysymykseen kenelle opas on tarkoitettu, vastaamme, että päiväkodin varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Olemme itse varhaiskasvatuksen ammattilaisia ja kohderyhmämme on tuttua työskennellyämme useamman vuoden päiväkodeissa.

Teimme oppaastamme sellaisen, että lukija saa siitä konkreettisia neuvoja ja vinkkejä mitä sukupuolten tasa-arvon eteen päiväkodissa voisi tehdä sekä selkeät ja lyhyet perustelut miksi. Pelkkä teoreettinen selostus tasa-arvosta ei riitä, mutta ei myöskään pelkät käytännön neuvot. Ammattitaitoinen varhaiskasvattaja haluaa varmasti tietää myös sen mihin neuvot perustuvat ja mihin niillä pyritään. Tämän vuoksi tavoitteenamme oli tehdä oppaasta selkeä niin, että halutut tiedot löytyvät vaivatta. Jos aiheeseen haluaa perehtyä lisää, oppaassamme on lukuvinkkejä ja linkkejä, joihin lukija voi halutessaan perehtyä.

Päädyimme tekemään oppaastamme paperisen version, jotta sen käyttö olisi helppoa ja vaivatonta. Perustyötä päiväkodissa ei tehdä näyttöpöytäedessä ja tällöin tottumuksena on ennemminkin ottaa käsiinsä paperinen opasversio kuin mennä avaamaan tietokone. Kuvia oppaaseen emme laittaneet, sillä kuvia suojaajatekijänoikeudet ja niiden ostaminen olisi maksanut. Emme myöskään kokeneet kuvien tuovan lisäarvoa. Käytimme kuitenkin väriä elävöittääksemme opasta. Opas on tehty Word-ohjelmalla, joka meillä molemmilla on kotikoneillamme käytössä. Word-ohjelman puitteissa oppaan ulkoasusta pyrittiin saamaan mahdollisimman selkeä siten, että lukijan on miellyttävä lukea opasta ja että hän löytää haluamansa helposti. Opas on tehty vaakatasoon ja sivuilla on kaksi palstaa. Mielestämme opasta on tämän muotoisena selkeää lukea. Erilliset tehtävät, neuvot ja pohdinnat pyrittiin sijoittamaan oppaaseen niin, että ne elävöittäisivät opasta eikä lukeminen olisi raskasta. Oppaassa käytetään yleiskieltä, paitsi ohjeissa ja neuvoissa, jotka ovat aktiivimuodossa.

Oppaan viimeistelyvaiheessa halusimme saada palautetta tekemästämme oppaasta päivähoidon ammattilaisilta eli päiväkodeissa työskenteleviltä varhaiskasvattajilta. Lähetimme oppaamme sähköpostilla viidelle varhaiskasvattajalle, joista yksi oli

yhteistyöpäiväkodista. Pyysimme heitä arvioimaan oppaan hyödynnettävyyttä ja käytettävyyttä työyhteisössä, ja miettimään toimisivatko ohjeet ja neuvot lasten kanssa työskenneltäessä. Kysyimme myös onko oppaassa jotain liikaa tai puuttuuko siitä jotain olennaista. Saimme heiltä palautteen sähköpostilla, jota hyödynsimme viimeistelyvaiheessa.

Opasta tehdessämme yritimme pitää johtolankana Uimosen neuvot: mieti mikä on lukijalle tarpeellista, kiinnostavaa ja hyödyllistä. Karsi kaikki turha pois ja rajaa sisältö. Pyri napakkaan, kiteytettyyn kieleen. (Uimonen 2005: 228.)

7.2 Oppaan arviointi

Oppaamme sukupuolten tasa-arvosta on erittäin ajankohtainen. Tasa-arvokysymykset ovat jatkuvasti esillä eri yhteiskuntaelämän alueilla kuten työelämässä, koulutuksessa ja varhaiskasvatuksessa.

Saavutimme oppaalle laatimamme tavoitteet. Oppaamme lukeneet varhaiskasvattajat pitivät sitä hyvänä kokonaisuutena, jossa tieto, omien ajatusten käsittely ja käytännön sovellukset sulautuivat hyvin yhteen. Opasta pidettiin selkeänä ja helppolukuisena. Opas sai lukijat myös pohtimaan omia asenteitaan ja tapojaan toimia erilaisissa tilanteissa. Lukijat olivat sitä mieltä, että oppaasta saa ehdottomasti ohjeita ja ideoita tasa-arvoisempaan varhaiskasvatukseen. Oppaan lukeneilta varhaiskasvattajilta tuli myös joitakin ehdotuksia, joita olemme ottaneet huomioon oppaan viimeistelyssä.

Oppaamme yhtenä tavoitteena on herätellä varhaiskasvattajat ajattelemaan, miten tasa-arvoon voi päiväkodissa vaikuttaa. Saamamme palaute oppaasta osoitti, että opas todellakin pistää miettimään miten voisi toimia. Eräskin oppaan lukija oli alkanut miettimään erilaisia keinoja miten leikin avulla voi asiaan vaikuttaa. Esimerkkinä hän mainitsi draaman käytön ja sen miten esimerkiksi erilaisia ammatteja voisi pantomiimin avulla lasten kanssa kokeilla ja houkuttaa lapsia eri rooleihin. Myöhemmin voisi haastatella lapsia siitä miltä erilaisten roolien kokeilu tuntui ja mikä tuntui itselle mieluisimmalta. Tämä esimerkki kertoo siitä, että opas todellakin käynnistää ajatteluprosessin. Näin tuleekin käydä. Opas antaa vain vinkkejä ja neuvoja mitä voisi tehdä, ja lukija itse sitten kehittää ideoita eteenpäin omaan suuntaansa.

Teimme oppaan yhdelle päiväkodille, mutta se on käytettävissä sellaisenaan muillekin päiväkodeille. Opasta voidaan soveltavasti hyödyntää kaikkialla varhaiskasvatustoiminnassa kuten perhepäivähoidossa tai avoimessa varhaiskasvatustoiminnassa. Opastamme voi käyttää monella tavalla. Olemme tehneet sen niin, että ongelmaperustaista oppimista hyödyntäen voidaan koko työyhteisön tasolla miettiä tasa-arvoon liittyviä ajatuksia ja käytänteitä, jotka mahdollisesti johtavat päiväkodin toiminta- ja ajatuskulttuurin muutokseen. Opasta voi hyödyntää myös kevyemmin, esimerkiksi pohtimalla omaa tapaansa toimia ja kokeilemalla hyväksi katsomiaan tehtäviä ja ideota. Mikäli päiväkodista halutaan pysyvästi tasa-arvoisempi, vaatii se koko työyhteisön yhteistyötä ja yhteistä tahtotilaa asian saavuttamiseksi.

Oppaassa olevat tiedot tasa-arvosta, sukupuoleen liittyvistä asioista, päiväkodista työ- ja oppimisyhteisönä sekä käytännön menetelmät ja ideat ovat luotettavia, sillä ne on tarkistettu asianmukaisista lähteistä. Kaikki käytännön ideat ja esimerkit on poimittu kirjallisuudesta ja niitä on jo aiemmin toteutettu käytännössä esimerkiksi erilaisissa projekteissa ja ruotsalaisissa päiväkodeissa. Arvioimme käytännön esimerkkien toimivuutta myös omien päiväkotikokemustemme pohjalta. Käytetyt lähteet olemme merkinneet jokaisen kappaleen loppuun. Näin lukija voi halutessaan etsiä aineistot ja hankkia lisää tietoa sekä varmistaa tiedon alkuperän ja luotettavuuden.

Oppaassa ei mainita yhteistyökumppanimme tai konsultaatiopäiväkoteja nimeltä, eikä myöskään haastateltavien tai oppaamme lukeneiden varhaiskasvattajien nimiä. Kaikki ovat myös olleet mukana vapaaehtoisesti ja heille on kerrottu, että heidän tai työpaikkojen nimiä ei oppaassa tai raportissa mainita.

Olemme pyrkineet tekemään oppaasta sellaisen, että se edistää molempien sukupuolten tasa-arvoa. Tarkoituksena on lisätä jokaisen lapsen valinnanmahdollisuuksia, ei kieltää tyttöä leikkimästä nukeilla ja poikia autoilla. Emme ole häivyttämässä sukupuolia mihinkään, vaan korostamme sukupuolisensitiivistä näkemystä, emme sukupuolineutraalia. Uskomme, että oppaamme lukijat ymmärtävät eron. Oppaan eettisyyttä pohdimme juuri tuosta näkökulmasta; voiko sanomamme ymmärtää väärin? Käydyissä seminaarikeskusteluissa ymmärsimme että voi. Tämän vuoksi olemme useammassakin kohdassa painottaneet omaa tarkoitustamme eli

valinnanmahdollisuuksien laajentamista molemmille sukupuolille ja vielä erikseen maininneet sen, ettei tarkoitus ole kieltää tyttöjä olemasta tyttöjä tai poikien poikia. Erikseen olemme maininneet myös sen, että tarkoitus ei ole muuttaa kaikkea vaan oppaan neuvoista voi kokeilla niitä joita itse hyviksi kokee. Näiden korostusten jälkeen uskomme, ettei opastamme voi ymmärtää väärin, ja näin ollen se kestää myös eettisen tarkastelun.

Vielä emme tiedä kuinka opas ja sen sisältämät ohjeet ja neuvot tulevat näkymään yhteistyöpäiväkodissämme. Olemme kuitenkin tehneet oppaasta sellaisen, että sukupuolten tasa-arvoon liittyviin kysymyksiin varhaiskasvatuksessa olisi helpompi tarttua esimerkiksi päiväkodin suunnitteluilloissa. Menemme esittelemään oppaan päiväkodille heidän henkilökunnan yhteiseen työiltaan. Tällöin meillä on mahdollisuus kertoa aiheesta laajemminkin ja saattaa alkuun heidän työnsä kohti tasa-arvoisempaa päiväkotia.

8 Lopuksi

Opinnäytetyömme aihe on meille läheinen ja tärkeä, sillä haluamme edistää sukupuolten tasa-arvoa näyttämällä vanhempina ja varhaiskasvattajina esimerkkiä ja mallia lasten tasa-arvoisesta kohtaamisesta. Opinnäytetyöprosessin aikana olemme kiinnittäneet huomiota siihen kuinka kohtaamme omat lapsemme ja puolisoimme. Olemme pohtineet käsityksiämme tyttöjen ja poikien tasa-arvoisuudesta, omista asenteistamme ja stereotyyppisistä kuvitelmista. Lisäksi olemme pohtineet aiheemme yhteiskunnallista merkittävyyttä ja ajankohtaisuutta. Mielestämme oppaamme heijastaa tämän päivän yhteiskunnallista keskusteluilmastoa, koska varhaiskasvatuksen tasa-arvokysymykset ovat nousseet esille eri yhteyksissä monta kertaa opinnäytetyöprosessimme aikana. Folkhälsänin ylläpitämässä päiväkodeissa on huomioitu sukupuolten tasa-arvo ja Naisasialiitto Unioni koettaa saada rahoitusta pilottihankkeensa jatkolle. Sukupuolisensitiivinen ajattelu ja lasten tasa-arvoinen kohtaaminen varhaiskasvatuksessa tekee tuloaan Suomeenkin. Ruotsissa asiassa ollaan jo pidemmällä.

Oppaamme ja raporttimme sisältävät osittain samoja asioita kuten teoriaa ja tietoa tasa-arvosta, sukupuolesta, päiväkodista työ- ja oppimisyhteisönä sekä käytännön menetelmistä. Raporttiosuudessa on teoretiedot esitetty laajemmin kuin oppaassa ja oppaassa taas on ideoita käytännöntoteutukseen. Mielestämme opas ja raporttiosuus palvelevat toisiaan ja sopivat yhteen, mutta toimivat myös erikseen luettavina.

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tehdä käytännönläheinen opas sukupuolten tasa-arvosta päiväkodin varhaiskasvattajille. Sillä, että lapset oppisivat tekemään valintojaan omista lähtökohdistaan ja mielenkiintonsa kohteista käsin on iso merkitys ainakin yksilötasolla. Jokainen yksilö pystyy toteuttamaan itseään niin kuin omat kyvyt ja edellytykset suovat eikä esimerkiksi ammatin valitseminen rajoitu vain perinteisesti oman sukupuolen ammatteihin. Tämä poistaa osaltaan segregaatiota, jolla on yhteiskunnallista merkitsevyyttä. Toki se, että jos naiset työskentelisivät enemmän miesvaltaisilla aloilla kaventaa naisten ja miesten välistä palkkaeroa, mutta jäljelle jää kuitenkin se tosi seikka, että naisvaltaisilla aloilla palkka on huonompi kuin miesvaltaisilla aloilla. Jos esimerkiksi hoitotyöhön saataisiin enemmän miehiä, johtaisiko se kuitenkin siihen, että ala pääsisi palkkakuilustaan. Tuskin. Työtä on siis tehtävä vielä paljon, jotta perinteisesti naisten aloiksi leimaantuneet alat saavuttaisivat riittävän arvostuksen myös palkkatasoltaan.

Emme kuitenkaan halua olla pessimistejä vaan uskomme, että varhain aloitettu työ tuottaa tulosta. Mielestämme on tärkeää puuttua tasa-arvoisen yhteiskunnan tukemiseen jo varhaislapsuudessa. Niin moni suomalainen lapsi on jossain vaiheessa ennen kouluikää päivähoitossa ja päivähoidon laadulla on suuri merkitys lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle. Lapset ottavat mallia aikuisista, niin omasta perheestään kuin päiväkodistakin ja siksi onkin tärkeää, että ammattikasvattajat ovat tietoisia omista asenteistaan ja toimintatavoistaan lasten kanssa työskennellessä.

Jatkokehittelyideana meillä on, että asiasta voisi laatia oppaan tai jonkinlaisen tiedotteen/esitteen siitä, mitä vanhemmat voivat kotona tehdä tukeakseen tasa-arvoista kasvamista. Kiinnostavaa olisi myös tietää kuinka eri kulttuuritaustaiset vanhemmat mieltävät sukupuolten tasa-arvon edistämisen varhaiskasvatuksessa.

Yhteistyömme opinnäytetyön parissa on sujunut hyvin ja jouhevasti. Molemmat ovat osallistuneet tasapuolisesti muun muassa lähdemateriaalien hankintaan, konsultaatiokäynteihin, raportin laatimiseen sekä oppaan valmisteluun. Toki välillä olemme olleet joistakin asioista eri mieltä, mutta aina olemme päässeet yhteisymmärrykseen. Suurinta päänvaivaa meille on aiheuttanut aiheen rajaaminen ja teorian tiivistäminen sekä pedagogisen mallin löytäminen. Työskentelytapamme täydentävät toisiaan. Toinen on nopea, laaja-alainen ja käytännönläheisempi ja toinen harkitseva, pikkutarkka ja teoreettisempi. Uskomme myös, että samansuuntaiset kokemuksemme varhaiskasvatuksesta sekä elämäntilanteemme pienten lasten vanhempina edesauttoivat yhteistyön onnistumista, koska pystyimme samaistumaan toisen kokemuksiin ja näin joustamaan perheen ehdoilla.

Opinnäytetyöprosessi on ollut opettavainen monessa suhteessa. Asiasisältöjen lisäksi olemme oppineet paljon yhdessä työskentelystä ja tiedämme, että yhteisvoimin pääsimme parempaan lopputulokseen kuin yksin olisimme päässeet. Perheen ja opinnäytetyöprosessin yhdistäminen oli haastavaa, mutta mahdollista. Opimme myös, että kannattaa ottaa rohkeasti yhteyttä eri tahoihin. Saimme apua ja neuvoja asiantuntijoilta, jotka näkivät aiheemme tärkeyden ja halusivat auttaa meitä eteenpäin. Yhteistyö sekä meidän tekijöiden kesken että asiantuntijoiden välillä on ollut se voimavara, jolla pääsimme haluamaamme lopputulokseen. Oppaamme avulla on mahdollista aloittaa työ kohti tasa-arvoisempaa päiväkotia.

LÄHTEET

- Bredesen, Ole 2004. Uudet pojat ja tytöt – uusi pedagogiikka? Oslo: Cappelen Akademiska Forlag. [Verkkodokumentti](#).
<http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39502&name=DLFE-10167.pdf> Luettu 20.11.2011.
- Haapamäki, Jouko 2000. Näkökulmia päivähoidon yhteisöllisyyteen. Teoksessa Haapamäki, Jouko – Kaipio, Kalevi – Keskinen, Soili – Uusitalo, Ilkka – Kuoksa, Maria: Yhteisö
- Haataja, Marja-Leena 1992. Tasa-arvokasvatusprojekti neljässä kajaanilaisessa päiväkodissa vuosina 1987-1990. Loppuraportti. Oulun yliopisto Kajaanin täydennyskoulutusyksikkö.
- Hannula, Mirja 2011. Miten tasa-arvoa parantavat ehdotukset toimeenpannaan kasvatuksessa, koulutuksessa ja politiikassa? Puheenvuoro 27.10. tasa-arvoasian neuvottelukunnan seminaarissa Varhaiskasvatus ja perusopetus edistämään tyttöjen ja poikien tasa-arvoa. Helsinki.
- Henkel, Kristina – Tomicic, Marie 2010. Ge ditt barn 100 möjligheter istället för 2: om genusfallor och genuskrux i vardagen. 3. painos. OLIKA förlag AB.
- Huuska, Maarit 2009. Intersukupuolisellakin on sukupuoli. Setan puheenvuoro. Verkkodokumentti.
http://www.seta.fi/blogi.php?aid=17121&hakustr=sukupuoli#a_17121. Luettu 19.2.2012.
- Hyyppä, Markku T. 2005. Aivojen sukupuolittaminen. Teoksessa Husu, Liisa – Rolin, Kristina: Tiede, tieto ja sukupuoli. Helsinki: Gaudeamus. 112-131.
- Hyyppä, Markku T. 1995. Sukupuolten kirjo. Helsinki: Yliopistopaino.
- Härkönen, Ulla 1998. Tytöt, varhaiskasvatus ja tasa-arvo. Teoksessa Jauhiainen, Annukka - Keskinen, Soili - Mikkilä, Mirjamaija - Vuorio-Lehti, Minna (toim.): Onko sukupuolella väliä? Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos. 109-125.
- Julkunen, Raija 2010. Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino.
- Juutilainen, Päivi-Katriina 2005. Johdatusta sukupuolisensitiiviseen ohjaukseen. Teoksessa Leinonen, Eija (toim.): Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt - sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen. Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus, WomenIT-projekti. 29-32.
- Karila, Kirsti – Nummenmaa, Raija 2001. Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteena päiväkotit. Helsinki: WSOY.

- Keskinen, Soili 1999. Päiväkoti ja työyhteisön toimivuus. Teoksessa Keskinen, Soili (toim.)- Virtanen, Nana (toim.): Päiväkoti työyhteisönä. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Tampere: Tammer-Paino Oy. 7-19.
- Kiljunen, Virpi n.d. Käsitteiden määrittelyä. Teoksessa Kiljunen, Virpi (toim.) - Ruotonen, Hillevi (toim.): Tasa-arvon tekijät – virikemateriaali peruskoulun opettajille. Vantaa: Edita. 98-103.
- Korvajärvi, Päivi 2010. Sukupuolistunut ja sukupuolistava työ. Teoksessa Saresma, Tuija – Rossi, Leena-Maija – Juvonen, Tuula (toim.): Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino. 183-196.
- Kupila, Päivi 2011. Varhaiskasvatuksen asiantuntijuus oppivassa työyhteisössä. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannut. 300-311.
- Lahelma, Elina n.d. Tyttöjen koulu vai poikein koulu? Kenen ehdoilla eletään? Teoksessa Kiljunen, Virpi (toim.) - Ruotonen, Hillevi (toim.): Tasa-arvon tekijät – virikemateriaali peruskoulun opettajille. Vantaa: Edita. 9-15.
- Lahelma, Elina 1989. Tasa-arvokasvatusta tarvitaan. Teoksessa: Haataja, Anita - Lahelma, Elina - Saarnivaara Marjatta (toim.): Se pieni ero - kirja tasa-arvokasvatuksesta. Helsinki: Kouluhallitus. 13-17.
- Lehtonen, Jukka 2011. Miten tasa-arvoa parantavat ehdotukset toimeenpannaan kasvatuksessa, koulutuksessa ja politiikassa? Puheenvuoro 27.10. tasa-arvoasian neuvottelukunnan seminaarissa Varhaiskasvatus ja perusopetus edistämään tyttöjen ja poikien tasa-arvoa. Helsinki.
- Lehtonen, Jukka 2005. Heteroita oomme kaikki? Kasvatuksen heteroseksuaalinen normi. Teoksessa Kiilakoski, Tomi – Tomperi, Tuukka – Vuorikoski, Marjo (toim.): Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Tampere: Vastapaino. 62-86.
- Leinonen, Eija 2005. Varhaiskasvatus. Teoksessa Leinonen, Eija (toim.): Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt - sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen. Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus, WomenIT-projekti. 12-14.
- Leppänen, Taru 2010. Vallatonta musiikkia. Lastenmusiikkikulttuuri 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Niemistö, Raimo 2004. Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. 6. muuttumaton painos. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Nummenmaa, Anna-Raija – Karila, Kirsti – Joensuu, Maija – Rönholm, Riikka 2007. Yhteisöllinen suunnittelu päiväkodissa. Kehittämisstrategiana ongelmaperusteinen työssä oppiminen. Tampere. Tampereen yliopisto.

- Mäkinen, Marita 2011. Minä olen ja kuulun! Lapsen identiteetin tukeminen. Teoksessa Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 95-108.
- Olafsdottir, Marget Pala 1999. Tyttö- ja poikapedagogisia käytäntöjä päiväkotia ”Hjallissa”. Teoksessa Arnesen, Anne-Lise - Jónsdóttir, Sigríður - Hultingeer, Eva-Stina – Klemp Torunn – Frederiksen, Birgit Trier – Lönn, Hillevi (toim.): Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä. Hynninen, Pirkko (suom.). Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisuja 17: 1999. Helsinki: Yliopistopaino. 51-62.
- Pirkanen, Henna 2006. Ruumiillistuvat sukupuoli-identiteetit pelissä. Teoksessa Rautio, Pertti – Saastamoinen, Mikko (toim.): Minuus ja identiteetti. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. 90-122.
- Pitkänen-Koli, Taina n.d. Toimiva poika, nätti tyttö. Teoksessa Kiljunen, Virpi (toim.) - Ruotonen, Hillevi (toim.): Tasa-arvon tekijät – virikemateriaali peruskoulun opettajille. Vantaa: Edita. 22-27.
- Punnonen, Varpu 2007. Sukupuolisensitiivinen sosiaalinen nuorisotyö. Teoksessa Hoikkala, Tommi - Sell, Anna (toim.): Nuorisotyötä on tehtävä. Helsinki: Hakapaino. 521-540.
- Punnonen, Varpu – Martinsen, Harri 2006. Sinuksi –sukupuolisensitiivisen sosiaalisen nuorisotyön projekti. Sinuksi –seminaari, sukupuolen moninaisuus nuorten kanssa työskenneltäessä. Seminaarikooste 3.10.2005, Espoo. Helsinki: Setlementtinuorten liitto ry.
- Reisby, Kirsten 1999. Sukupuoliherkkä pedagogiikka. Teoksessa Arnesen, Anne-Lise – Jónsdóttir, Sigríður - Hultingeer, Eva-Stina – Klemp Torunn – Frederiksen, Birgit Trier – Lönn, Hillevi (toim.): Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä. Hynninen, Pirkko (suom.). Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisuja 17: 1999. Helsinki: Yliopistopaino. 15-34.
- Rentola, Marketta 2005. Hyvä opas. Teoksessa Jussila, Raimo - Ojanen, Eero - Tuominen, Taija (toim.): Tieto kirjaksi. Helsinki: Kansanvalistusseura. 92-107.
- Rossi, Leena-Maija 2007. Lasten leikkiä vai kovaa työtä? Sukupuoli tutkimuksen näkökulmana. Teoksessa Olsson, Pia – Willman, Terhi (toim.): Sukupuolen kohtaaminen etnologiassa. Helsinki: Ethnos ry. 13-25.
- Saastamoinen Mikko 2006. Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. Teoksessa Rautio, Pertti – Saastamoinen, Mikko (toim.): Minuus ja identiteetti. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. 170-180.
- Sipilä, Petri 1998. Sukupuolitettu ihminen - kokonainen etiikka. Tampere: Gaudeamus.

- Syrjäläinen, Eija – Kujala, Tiina 2010. Sukupuolittietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajan koulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa Suortamo, Markku – Tainio, Liisa – Ikävalko, Elina – Palmu, Tarja – Tani, Sirpa (toim.): Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: Ps-kustannus. 25-40.
- Tainio, Liisa 2011. Perusopetuksen oppimateriaalit sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta. Esitys puheenvuorosta 27.10. tasa-arvoasiain neuvottelukunnan seminaarissa Varhaiskasvatus ja perusopetus edistämään tyttöjen ja poikien tasa-arvoa. Helsinki. Verkkodokumentti. <http://www.tane.fi/c/document_library/get_file?folderId=125997&name=DLFE-2407.pdf>. Luettu 30.10.2011.
- Tasa-arvoasiain neuvottelukunta 2011. Tiedote. Tasa-arvoa päiväkoteihin ja kouluihin. 27.10.2011.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos . Lasten päivähoito 2009. Verkkodokumentti. <http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastenpaivahoito.htm>. Luettu 22.12.2011.
- Turja, Leena 2011: Teknologiakasvatus varhaisvuosina. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 195-207.
- Uimonen, Taina 2005. Asiantuntija kirjoittaa. Teoksessa: Karhu, Matti - Salo-Lee, Liisa - Sipilä, Jorma - Selänne, Mervi - Söderlund, Liisa - Uimonen, Taina - Yli-Kokko, Päivi (toim.): Asiantuntija viestii. Helsinki: Otavan Kirjapaino. 208-267.
- Uusitalo, Ilkka 2000. Kasvatus ja oppiminen päivähoiton toimintakulttuurina. Teoksessa Haapamäki, Jouko – Kaipio, Kalevi – Keskinen, Soili – Uusitalo, Ilkka – Kuoksa, Maria: Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Tampere: Tammi. 50-64.
- Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 2010. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:8. Helsinki: Yliopistopaino.
- Varhaiskasvatussuunitelman perusteet 2005. Helsinki. Stakes, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 56. Verkkodokumentti. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>. Luettu 26.1.2012.
- Vienola, Vuokko 2011. Varhaisvuosien eettinen kasvatus. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 162-178.
- Vilen, Marika – Leppämäki, Päivi – Ekström, Leena 2005. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. 1.-2. painos. Helsinki: WSOY.
- Vilka, Hanna – Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki. Tammi.

Violainen, Arja 2006. Varhaiskasvatus työympäristönä. Teoksessa Häkkä, Arja – Kuokkanen, Helena – Violainen, Arja (toim.): Lapsen parhaaksi. Lähihoitaja varhaiskasvattajana. Helsinki: Edita. 213-228.

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2011. Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 274-284.

Liitteet

Liite 1. Opas sukupuolten tasa-arvosta päiväkotien varhaiskasvattajille

Sukupuolten tasa-arvo päiväkodissa

OPAS SUKUPUOLTEN
VARHAISKASVATTAJILLE

TASA-ARVOSTA

PÄIVÄKOTIEN

Anu Avelin-Rahtu, Annika Kapanen

2012

Sisällys

1	JOHDANTO	1
2	PÄIVÄKOTI TYÖ- JA OPPIMISYHTEISÖNÄ	2
3	MITÄ SUKUPUOLTEN TASA-ARVOLLA TARKOITETAAN?	4
4	NÄKOKULMIA SUKUPUOLEEN	5
4.1	Lasten sukupuolen muodostuminen ja sukupuoli-identiteetti	5
4.2	Sukupuolistereotypiat	6
5	MIKSI VARHAISKASVATUKSESSA TULISI TUKEA SUKUPUOLTEN TASA-ARVOA?	9
6	MENETELMIÄ TASA-ARVON TOTEUTTAMISEEN PÄIVÄKODISSA	10
6.1	Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvattaja	11
6.2	Henkilökunnan sukupuolirakenne ja työnjako	12
6.3	Sukupuoliperusteinen ryhmäjako	13
6.4	Videointi	14
6.5	Leikin mahdollisuudet	16
6.6	Sadut ja laulut	18
6.7	Huomioitavia seikkoja ja käytännön ideoita lapsiryhmän kanssa toimittaessa	20
7	LOPUKSI	26

1 JOHDANTO

Tämän oppaan avulla on mahdollista saada päiväkodin varhaiskasvattajat pohtimaan ja miettimään omia käsityksiään sukupuolesta ja tasa-arvosta. Opas antaa tietoa sukupuolten tasa-arvosta, keinoista ja menetelmistä, joiden avulla voidaan pyrkiä kohti tasa-arvoisempaa päiväkotia. Oppaan tarkoituksena on saada työyhteisö keskustelemaan yhdessä tasa-arvoon vaikuttavista käytänteistä sekä ottamaan hyväksi kokemiaan käytänteitä osaksi päiväkodin arkea. Kaikkia ideoita ja neuvoja ei ole tarkoitus toteuttaa kerralla, vaan uusien näkökulmien toimivuutta voidaan kokeilla prosessinomaisesti, yksi asia kerrallaan. Oppaan avulla päästään lähemmäksi tasa-arvoista päiväkotia.

Oppaan alussa kerrotaan päiväkodista työ- ja oppimisyhteisönä ja kuinka opasta työpaikalla voidaan hyödyntää oppimisen välineenä, esimerkiksi ongelmaperustaista oppimisen mallia hyödyntäen. Seuraavaksi oppaassa esitellään lyhyesti perusteita tasa-arvosta ja sukupuolen muodostumiseen vaikuttavista seikoista. Oppaan lopussa on käytännönläheisiä menetelmiä ja ideoita, joiden avulla varhaiskasvattajat voivat aloittaa työskentelyn kohti tasa-arvoisempaa päiväkotia.

Ohjeiden tarkoituksena ei ole kieltää tyttöä leikkimästä nukella ja poikaa autolla vaan se, että molempien sukupuolten vallinnan mahdollisuuksia laajennetaan. Se, että lauletaan laulu pienestä tytön tylleröstä, ei yksistään ole merkityksellistä, vaan oleellista on kokonaisuus eli minkälainen kuva lapsille annetaan tyttönä ja poikana olemisesta. Miten varhaiskasvattaja voi antaa ja näyttää muunkinlaista kuvaa kuin perinteistä, stereotyyppistä kuvaa naisesta ja miehestä? Voiko esimerkiksi juuri lauluja valikoidessa ottaa mukaan muunkinlaisia lauluja kuin vain stereotyyppisiä prinsessa- ja prinssilauluja ja mikä merkitys tällä on pienen tytön sosiaalistuessa tytöksi/naiseksi ja pojan pojaksi/mieheksi?

Tämä opas on syntynyt Metropolian ammattikorkeakoulun opinnäytetyöprosessin tuotoksena. Opas on tehty päiväkotien varhaiskasvattajien käyttöön, mutta on myös kaikkien varhaiskasvatusikäisten kanssa työskentelevien hyödynnettävissä.

2 PÄIVÄKOTI TYÖ- JA OPPIMISYHTEISÖNÄ

Tänä päivänä kasvattajan voimavarat yksin eivät riitä vaativaan kasvatustyöhön, vaan yhteistyö on se voimavara, joka kantaa tehtävän suorittamisessa. Hyvä yhteisöllisyys auttaa jokaista työntekijää työn laadukkaampaan suorittamiseen, ammatilliseen kasvuun ja kehittymiseen. Yhteisössä täytyy olla aikaa yhteiseen pohdintaan, kasvatuskäytänteiden suunnitteluun, toteuttamiseen, analysointiin, arviointiin ja johtopäätösten tekoon.

Yhtenä yhteisöllisen oppimisen pedagogisena menetelmänä on ongelmaperusteinen oppiminen, jota voidaan hyödyntää käsiteltäessä sukupuolten tasa-arvoa päiväkodissa. Mallissa uutta asiaa lähdetään työstämään prosessinomaisesti yhtä osa-aluetta kerrallaan. Työskentely kannattaa aloittaa esimerkiksi varhaiskasvattajien omien käsitysten ja asenteiden tiedostamisella. Aluksi asiaa käsitellään yhdessä ja muodostetaan yhteistä näkemystä, jonka jälkeen jokainen havainnoi ja kerää tietoa itsenäisesti tai tiimin kanssa. Tämän jälkeen yhdessä käsitellään oppimia asioita ja jaetaan hankittua tietoa muille ja laaditaan mahdolliset uudet oppimistavoitteet. Lisää tietoa ongelmaperusteisesta oppimisesta saa esimerkiksi osoitteesta: <http://tampub.uta.fi/tup/951-44-6410-9.pdf>.

Jotta päiväkotitukisi varhaiskasvattajien ammatissa oppimista ja kehittymistä, tärkeintä on luoda oppimista tukeva yhteisö. Se sisältää ainakin seuraavia tekijöitä: turvallisen ja avoimen ilmapiirin, oppimista edistävän keskustelukulttuurin, mahdollisuuden pohtia tapahtumia silloin kun ne ovat pinnalla, työn ja sen tekemisen ja esteiden havainnoimisen, ihmisten välisen vuorovaikutuksen havainnoimisen ja mahdollisuuden rohkeasti kokeilla uutta. Tärkeää on toisilta oppiminen, tiedon ja ideoiden vapaa jakaminen ja soveltaminen omaan työhön. Työyhteisöltä vaaditaan myös avoimuutta niin oman työtiimin sisällä, toisten tiimien välillä kuin koko yhteisössäkin. Mielipiteitä tulee saada esittää, myös eriäviä mielipiteitä. Näiden kautta mahdollistetaan erilaisten vaihtoehtojen käsittely ja toiminnan laadullinen kehittäminen. Erilaisten mielipiteiden kautta yhteisössä opitaan käsittelemään ristiriitaisuuksia ja löytämään yhteinen näkemys. Erimielisyydet eivät tuhoa yhteisöä vaan avoimesti käsiteltyinä lisäävät yhteisön toimivuutta.

Päiväkodissa henkilökunnan oppimista tapahtuu kokeilemisen, mallioppimisen ja tietoisien oppimisen eli toiminnan kautta. Työntekijä pyrkii löytämään oman tapansa toimia, vertailee ja havainnoi toimintatapoja, pohtii saatua palautetta ja näiden kaikkien kautta luo omaa tapaa toimia. Oppimista tapahtuu myös niin että ei tiedosta oppivansa, esimerkiksi opitaan joitakin tapoja toimia tai ajatella. Jos pysähtyy pohtimaan tapoja toimia, saattaa huomata, että kaikki tavat eivät olekaan kovin hyviä ja perusteltuja käytäntöjä. Huomaamattaan on saattanut oppia toimimaan rutiininomaisesti ja kaavamaisesti. Oppimiseen olisi siis hyvä liittää reflektiivisiä piirteitä. Reflektio auttaa katsomaan asioita uudella ja erilaisella tavalla sekä etsimään mahdollisuuksia muuttaa toimintaansa. Keskustelut työyhteisön kanssa auttaa havaitsemaan yksilöllisten ja yhteisöllisten toimintatapojen ongelmakohtia.

Tapoja, joita tiedostamattomien käytänteiden havainnoimiseen voi liittää:

- Tiimin jäsenet vuoronperään havainnoivat toistensa toimintaa
- Tiimit kertovat toisilleen jostakin toimintakokonaisuudesta. Näin saadaan vaihdetuksi kokemuksia ja ideoita.
- Henkilöstö käy tutustumassa jonkin toisen päiväkodin toimintatilanteisiin vastavuoroisesti. Havainnoista keskustellaan.
- Työntekijät kouluttavat toisiaan jollakin omalla osaamisalueellaan vuoronperään.

Lähteet:

Haapamäki, Jouko 2000. Näkökulmia päivähoiton yhteisöllisyyteen. Teoksessa Haapamäki, Jouko – Kaipio, Kalevi – Keskinen, Soili – Uusitalo, Ilkka – Kuoksa, Maria: Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Tampere: Tammi. 14-25.

Kupila, Päivi 2011. Varhaiskasvatuksen asiantuntijuus oppivassa työyhteisössä. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannut. 300-311.

Nummenmaa, Anna-Raija – Karila, Kirsti – Joensuu, Maija – Rönholm, Riikka 2007. Yhteisöllinen suunnittelu päiväkodissa. Kehittämisstrategiana ongelmaperusteinen työssä oppiminen. Tampere. Tampereen yliopisto.

Uusitalo, Ilkka 2000. Kasvatus ja oppiminen päivähoiton toimintakulttuurina. Teoksessa Haapamäki, Jouko – Kaipio, Kalevi – Keskinen, Soili – Uusitalo, Ilkka – Kuoksa, Maria: Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Tampere: Tammi. 50-64.

3 MITÄ SUKUPUOLTEN TASA-ARVOLLA TARKOITETAAN?

Sukupuolten tasa-arvolla tarkoitetaan sitä, että naisilla ja miehillä on tasa-arvoiset mahdollisuudet toteuttaa itseään ja osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Sukupuolten tasa-arvolla laajennetaan tyttöjen ja poikien, naisten ja miesten mahdollisuuksia. Tytöt ja pojat voivat kasvaa naisiksi ja miehiksi ilman, että tiukat sukupuolirajat kahlitsevat valintoja. Sen lisäksi, että yksilöillä on samat mahdollisuudet, edellyttää tasa-arvon saavuttaminen myös samoja oikeuksia ja velvollisuuksia opinnoissa, työssä, perhe-elämässä ja vapaa-aikana. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen on molempien sukupuolten yhteinen tehtävä ja tarkoituksena on edistää molempien sukupuolten asemaa. Tarkoituksena ei ole korostaa toisen sukupuolen roolia tai asemaa. Sukupuolten tasa-arvolla ei tarkoiteta samanlaisuuden vaatimista vaan sitä, että naisten ja miesten erilaisuus ei saa johtaa eriarvoiseen asemaan tai kohteluun. Sukupuolten tasa-arvon saavuttamiseksi tarvitaan aktiivista toimintaa molempien sukupuolten valintojen ja vaihtoehtojen monipuolistamiseksi.

Erityisesti lapsia koskevaa tasa-arvoa säädellään lapsen oikeuksien sopimuksessa, jossa lasten tasa-arvoisen kohtelun vaatimus on keskeinen osa lapsen ihmisoikeutta. Päivähoidossa lapsen oikeuksien sopimus tulee käytäntöön varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta, sillä tämä sopimus on valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman pohjana. Seuraavan kerran, kun varhaiskasvatussuunnitelman perusteita sekä esiopetussuunnitelman perusteita tullaan tarkistamaan, tullaan niihin sisällyttämään tavoitteet sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi ja sukupuolistereotyyppioiden purkamiseksi.

Lähteet:

Lahelma, Elina 1989. Tasa-arvokasvatusta tarvitaan. Teoksessa: Haataja, Anita - Lahelma, Elina - Saarnivaara Marjatta (toim.): Se pieni ero - kirja tasa-arvokasvatuksesta. Helsinki: Kouluhallitus. 13-17.

Syrjäläinen, Eija – Kujala, Tiina 2010. Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajan koulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa Suortamo, Markku – Tainio, Liisa – Ikävalko, Elina – Palmu, Tarja – Tani, Sirpa (toim.): Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: Ps-kustannus. 25-40.

Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:8. Yliopistopaino: Helsinki 2010.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Helsinki. Stakes, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 56. Verkkodokumentti. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>. 8, 12.

4 NÄKÖKULMIA SUKUPUOLEEN

Sukupuoli on läsnä lapsen elämässä monin tavoin jo ennen hänen syntymäänsä, kun arvuutellaan onko kohdussa oleva lapsi tyttö vai poika. Lapsen syntymän jälkeen puheenaiheena on usein hänen sukupuolensa ja sukupuolta tuodaan esille jo synnytyssairaalassa, kun hänet monesti puetaan vaaleanpunaisiin tai -sinisiin vaatteisiin.

Sukupuoli on sosiaalinen ja kulttuurinen rakennelma. Biologia eittämättä vaikuttaa sukupuolen kehittymiseen, sukupuoli on kuitenkin biologian, yksilöllisten piirteiden, sosiologisten ja kulttuuristen suhteiden yhteistuotos. Sukupuoli on historiallinen ja se rakentuu yhteiskunnallisten ehtojen puitteissa.

Kulttuurinen sukupuoli määrittyy niiden mielikuvien, ennakkoluulojen ja odotusten kautta, jotka sukupuoleen liitetään. Sukupuoliroolit ovat kulttuurisesti muuttuvia ja muotoutuvat yhteiskunnan asettamien odotusten ja normien mukaan. Kulttuurinen sukupuoli on opittu käyttäytymismalli eli rooli. Lapset omaksuvat jo varhain heihin kohdistetut sukupuolirooli-odotukset. Sukupuolirooleista muodostuu sukupuolistereotyyppioita, jotka määrittelevät kullekin sukupuolelle sopivia ja sopimattomia käyttäytymistapoja ja luonteenpiirteitä.

Psyykinen sukupuoli on jokaisen oma kokemus ja tietoisuus omasta sukupuolesta. Sukupuoli-identiteetin muodostuminen on elämän kestävä prosessi, johon vaikuttavat kulttuurin odotukset ja käsitykset sekä biologiset prosessit. Lapsen on hyvä saada käyttäytyä halutessaan omalle sukupuolelle tyypillisellä tavalla, mutta tasapainoisen kehityksen kannalta on hyvä tutustua myös vastakkaisen sukupuolen rooleihin esimerkiksi leikkien kautta.

4.1 Lasten sukupuolen muodostuminen ja sukupuoli-identiteetti

Lasten sukupuoli muodostuu sosiaalisen tekemisen kautta. Ei ole olemassa kiinteitä tyttöjen ja poikien rooleja, joihin lapset soviaistetaan vaan lapset mielellään kokeilevat erilaisia rooleja. Sukupuoleen soviaistuuessaan lapset oppivat omaa

sukupuolta koskevia sääntöjä ja tehtäviä. Sosiaalisen sukupuolen muodostumiseen voidaan vaikuttaa monin keinoin, esimerkiksi leikin avulla. Lapsi tarvitsee leikkiä, mutta sen voi nähdä myös mahdollisuutena purkaa sukupuolen mukaisia ennako-odotuksia ja roolikäsityksiä. Aikuiset voivat tarjota leikkeihin erilaisia mahdollisuuksia kuten ehdottaa, että Netta olisikin tänään laivan kapteeni. Näin annetaan lapsille mahdollisuuksia kokeilla leikin avulla erilaisia sosiaalisia rooleja. Korostamme kuitenkin sitä, että leikkiä ei tule ohjata jatkuvasti niin, etteivät lapset itse saisi päättää mitä ja miten haluavat leikkiä. Tarjoamalla välillä erilaisia sosiaalisia rooleja, lapsi kuitenkin oppii ymmärtämään, että mahdollisuuksia on muitakin kuin ne useimmiten esille tulevat roolit, ja alkaa luonnostaan laajentaa leikkimistapojaan.

Tytön ja pojan olemukset vaikuttavat voimakkaasti omaan sukupuolirooliin ja –identiteettiin, alkaahan sukupuolten erilaistuminen jo geneistä. Sukupuolirooliin kasvaminen on kuitenkin biologian ja kulttuuritapojen yhdistelmä. Nykyään lapset viettävät suuren osan ajastaan kodin ulkopuolisessa varhaiskasvatustoiminnassa. Varhaiskasvatuksen ammattilaisilla onkin suuri vastuu lasten sukupuoli-identiteetin kehittämisessä. Heidän tulee ymmärtää, mitkä tekijät vaikuttavat lasten sukupuoli-identiteetin kehittymiseen sekä toimia tietoisena vastavoimana stereotyyppioille joita yhteiskunnassa vallitsee.

4.2 Sukupuolistereotyyptiat

Omat stereotyyppiset ajatukset naisten ja miesten töistä

Listatkaa kymmenen tehtävää, jotka mielestänne perinteisesti kuuluvat naisille ja miehille. Keskustelkaa miksi näin on. Miettikää perustelujen paikkansapitävyyttä. Voisivatko tehtävät olla toisinpäin?

Sukupuolistereotyyptiat ovat pelkistettyjä käsityksiä ja uskomuksia siitä millaisia tytöt ja pojat, naiset ja miehet yleensä ovat. Ne ovat käsityksiä ja odotuksia siitä miten tyttöjen ja poikien tulee käyttäytyä tai pukeutua. Esimerkkeinä väittämät, että miehet ovat parempia johtotehtävissä, rationaalisempia, levottomampia ja karskimpia kuin naiset, jotka puolestaan ovat tunteellisempia, hillitympiä ja hoivaavampia. Stereotyyptiat ovat voimakkaasti kulttuurisidonnaisia. Ne ovat usein tiedostamattomia itsestäänselvyksiä.

*"Isi on ihminen, äiti on ihminen, Luca on ihminen, mutta vaari ei ole ihminen; se on
MIES kun se ajaa rekkaa!"*

-Luca 2,5 v.

Sukupuolijaon stereotypiat ovat tuttuja toisesta ikävuodesta lähtien. Lapsi ymmärtää sukupuolen luokittelevan ihmisiä kaikkea muuta tehokkaammin, hän muodostaa käsityksensä siitä, mitä merkitsee olla tyttö tai poika. Vanhemmat vahvistavat roolikäsityksiä teoilla ja sanoilla. Viestejä tyttönä tai poikana olemiseen lapset saavat perheen lisäksi muun muassa esikuvilta ja televisiosta. Yleensä aikuiset asettavat arjen sukupuolistavia käytäntöjä, joita lapset sitten rikkovat. Lapset haastavat omalla toiminnallaan aikuisia ja toisiaan rikkomaan stereotyyppistä sukupuolen jakoa. He yllyttävät aikuisia toimimalla toisin ja vastoin aikuisten sukupuolisia järjestyksiä. Aikuisissa herättää ihmetystä erityisesti poikien toisin toimiminen esimerkiksi silloin, jos poika valitsee tyttömäisinä pidettyjä leikkejä tai vaatteita.

Tyttöjen ja poikien leikkitilaa rajoitetaan eri tavoin. Tyttöjen tilat päiväkodissa ovat enemmän aikuisen lähellä, kun taas pojille annetaan vapautta liikkua päiväkodin rajojen äärialueilla. Kärjistäen voidaan sanoa, että pojat leikkivät kiipeämis- ja hyppimisleikkejä ja tytöt istuvat hiljaa jossakin nurkassa leikkien nukkekodilla ja piirtävät prinsessoja. Usein ajatellaan, että pojilla on enemmän fyysistä energiaa kuin tytöillä. Aikuiset ohjaavatkin usein pojat tilaa vaativiin rajuihin leikkeihin, missä he voivat purkaa energiaansa. Kasvattajat toistavat jatkuvasti toiminnassaan ja puheissaan tyttöjen hiljaisuutta ja poikien näkyvyyttä määrittelemällä leikit tyttöjen ja poikien leikeiksi, ja korostamalla niiden toiminnallisuuden eroavaisuutta. Kuitenkaan itse leikeillä, leluilla ja vaatteilla ei ole sukupuolta.

Monissa eri maissa eri-ikäisten lasten kanssa tehdyistä tutkimuksista yhteiseksi piirteeksi on havaittu, että pojat saavat niin positiivista kuin negatiivistakin huomiota tyttöjä enemmän. Pojat ottavat puheenvuoron itse tai opettaja antaa sen heille vaikka he eivät ole viitanneet, tytöt saavat puheenvuoron useammin viittaamalla. Pojille annetaan hauskimmat ja vaativimmat kysymykset, tytöt saavat vuoron kun aiheet eivät kiinnosta poikia. Jos poika parantaa suoriutumistaan, opettaja huomaa sen helpommin kuin vastaavan parannuksen tytön suorituksessa. Poikien menestystä selitetään lahjakkuudella, tytön menestystä tunnollisuudella. Poikia pidetään lahjakkaina

matematiikassa, tyttöjä kielissä. Pojat saavat positiivista palautetta hyvistä suorituksista, tytöt hyvästä käyttäytymisestä. Negatiivista palautetta pojat saavat käytöksestä ja tytöt vastaavasti tuloksista. Nämä tulokset ovat toki yleistyksiä, mutta niiden kasautuessa samanlaisiksi, voidaan niistä tehdä päätelmiä.

On kuitenkin myös hyvä muistaa, että toisaalta sukupuolistereotypiat voidaan nähdä myös myönteisinä. Tällöin tytön tai pojan on helpompi rakentaa omaa sukupuoli-identiteettiään niiden avulla.

Kummalle sukupuolelle seuraavat tehtävät useimmiten kuuluvat? Miksi?

Voisiko toimia toisinkin?

- joulukorttien kirjoittaminen
- digiboksin virittäminen
- mattojen peseminen
- veroilmoituksen tekeminen/tarkistaminen
- vanhempainilloissa käyminen
- paitojen silittäminen
- siivoaminen
- sisustaminen
- lasten kuljettaminen harrastuksiin
- ruuanvalmistus
- päivittäiset ostokset

Lähteet:

Holm, Sari (toim.) – Laukkanen, Mari-Helena (toim.) 2007. Fredi. Pojat, tasa-arvo ja ihmisoikeudet. Opetusmateriaali. Helsinki: Aksidenssi oy.

Hyypä, Markku T. 1995. Sukupuolten kirjo. Helsinki: Yliopistopaino.
Kiljunen, Virpi – Ruotonen, Hellevi (toim.). Tasa-arvon tekijät. Virikemateriaali peruskoulun opettajille. Vantaa: Edita.

Lahelma, Elina n.d. Tyttöjen koulu vai poikein koulu? Kenen ehdoilla eletään? Teoksessa Kiljunen, Virpi (toim.) - Ruotonen, Hillevi (toim.): Tasa-arvon tekijät – virikemateriaali peruskoulun opettajille. Vantaa: Edita. 9-15.

Leinonen, Eija 2005. Varhaiskasvatus. Teoksessa Leinonen, Eija (toim.): Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt - sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen. Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus, WomenIT-projekti. 12-14.

Leppänen, Taru 2010. Vallatonta musiikkia. Lastenmusiikkikulttuuri 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Reisby, Kirsten 1999. Sukupuoliherkkä pedagogiikka. Teoksessa Arnesen, Anne-Lise – Jónsdóttir, Sigríður - Hultingeer, Eva-Stina – Klemp Torunn – Frederiksen, Birgit Trier – Lönn, Hillevi (toim.): Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä. Hynninen, Pirkko (suom.). Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisu 17: 1999. Helsinki: Yliopistopaino. 15-34.

Syrjäläinen, Eija – Kujala, Tiina 2010. Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajan koulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa Suortamo, Markku – Tainio, Liisa – Ikävalko, Elina – Palmu, Tarja – Tani, Sirpa (toim.): Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: Ps-kustannus. 25-40.

Turja, Leena 2011. Miten tasa-arvoa parantavat ehdotukset toimeenpannaan kasvatuksessa, koulutuksessa ja politiikassa? Paneelikeskustelu. Tasa-arvoasian neuvottelukunnan seminaari: Varhaiskasvatus ja perusopetus edistämään tyttöjen ja poikien tasa-arvoa. Helsinki. 27.10.2011.

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2011. Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 274-284.

Olafsdóttir, Marget Pala 1999. Tyttö- ja poikapedagogisia käytäntöjä päiväkotia ”Hjallissa”. Teoksessa Arnesen, Anne-Lise - Jónsdóttir, Sigríður - Hultingeer, Eva-Stína – Klemp Torunn – Frederiksen, Birgit Trier – Lönn, Hillevi (toim.): Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä. Hynninen, Pirkko (suom.). Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisu 17: 1999. Helsinki: Yliopistopaino. 51-62.

5 MIKSI VARHAISKASVATUKSESSA TULISI TUKEA SUKUPUOLTEN TASA-ARVOA?

”Naiset ovat aikuisia, miehet ihmisiä”

-Elias 3 v.

Käsitykset naisten ja miesten eroista muodostuvat jo varhaislapsuudessa. Aivan pienetkin lapset tietävät jo, mitkä roolit naisella ja miehellä on kotona sekä työelämässä, ja mitkä työt on tarkoitettu naisille ja mitkä miehille. Lapsia ohjataan monin eri tavoin, tiedostamatta ja tiedostaen, sukupuolen mukaiseen töiden jakoon. Vallitsevia roolikäsityksiä osoitetaan lapsille jo lelujen valinnoilla, pojille ostetaan rakennussarjoja puuhattavaksi ja tytöille nukkeja hoivattaviksi.

Jos kerran jo pienet lapset ovat oppineet, mitkä työt kuuluvat naisille ja mitkä miehille, tulee tähän oppimiseen puuttua jo varhaiskasvatuksessa. Suurin osa suomalaisista lapsista viettää isonkin osan lapsuudestaan päiväkodissa. Päiväkoti on siis mitä otollisin paikka opettaa lapsille, että valintoja siitä miten ja millä leikkii voi tehdä muillakin perusteilla kuin sillä kumpaa sukupuolta sattuu edustamaan.

Perusta siihen minkälaiseen ammattiin lapset myöhemmin ohjautuvat luodaan jo varhaislapsuudessa. Poikien leikkien ja töiden nimikkeillä (esimerkiksi kulkuneuvojen huoltaminen ja korjaaminen ja kodin korjaustyöt) on yhteys miesten töihin ja tyttöjen leikkien ja töiden nimikkeillä (esimerkiksi leipominen ja lastenhoito) on yhteys naisten töihin. Poikien ja tyttöjen yhteiset työt (esimerkiksi ostoksilla käynti ja asiointi) vastaavat myös miesten ja naisten yhteisiä töitä. Tyttöjen työt sijoittuvat usein vain kotiympäristöön, kun taas poikien työt laajenevat kotiympäristön lisäksi myös kodin

ulkopuoliseen ympäristöön. Tämän vuoksi sukupuolten väliset erot tulisi ottaa huomioon jo aivan pienten lasten kasvattamisessa ja ohjaamisessa. Lisäksi tulisi tunnistaa rakenteet ja toimintamallit, jotka vaikuttavat roolikäsitysten muodostumiseen. Lapsille ei pidä syöttää jäykkiä sukupuolen mukaisia malleja, vaan huomioida lasten yksilölliset ominaisuudet ja kiinnostuksen kohteet. Uuden sukupolven kasvattajina tasa-arvoon ja sukupuoleen liittyvissä kysymyksissä varhaiskasvattajilla on merkittävä rooli.

Varhaiskasvatuksen yhtenä tavoitteena on tukea tasa-arvoisuuteen kasvamista huomioimalla entistä tarkemmin tyttöjen ja poikien välillä olevat erot ja tarpeet. Kasvatuksella pystytään vaikuttamaan niihin asenteisiin, tietoihin ja taitoihin, joiden varassa yhteiskunnat toimivat. Sukupuolisidonnaisia valintoja pystytään parhaiten purkamaan rohkaisemalla lapsia jo pienestä pitäen tekemään omia valintoja. Sukupuolitietoisuuteen perustuvat käytännöt vähentävät tyttöihin ja poikiin liittyvää stereotyyppistä ajattelua, ja näin vaikutetaan myöhempään sukupuolenmukaisiin koulutus- ja oppiainevalintoihin.

Lähteet:

Härkönen, Ulla 1998. Tytöt, varhaiskasvatus ja tasa-arvo. Teoksessa Jauhiainen, Annukka - Keskinen, Soili - Mikkilä, Mirjamaija - Vuorio-Lehti, Minna (toim.): Onko sukupuolella väliä? Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos. 109-125.

Lahelma, Elina n.d. Tyttöjen koulu vai poikien koulu? Kenen ehdoilla eletään? Teoksessa Kiljunen, Virpi (toim.) - Ruotonen, Hillevi (toim.): Tasa-arvon tekijät – virikemateriaali peruskoulun opettajille. Vantaa: Edita. 9-15.

Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2010:8. Yliopistopaino: Helsinki 2010.

Yhteiseen ymmärrykseen tasa-arvosta. Opas oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelman laadintaan. Opetushallitus. Vammalan kirjapaino Oy: Sastamala 2009.

6 MENETELMIÄ TASA-ARVON TOTEUTTAMISEEN PÄIVÄKODISSA

Lähtökohtana muutokseen kohti tasa-arvoisempia käytänteitä ja lasten roolien laajentamista pois tiukasta sukupuolittuneesta kahtiajaosta, on kasvattajan oman tietoisuuden lisääminen. Kasvattajan tulisi pyrkiä tiedostamaan, mitkä ovat hänen omat käsityksensä tyttönä ja poikana olemisesta ja miten hän niihin suhtautuu. Tunnistamalla omat käsitykset on helpompi alkaa pohtimaan sitä, minkälaisia

sukupuolimalleja itse siirtää kasvatettaviin lapsiin. Tie muutokseen alkaa havaintoja tekemällä.

Seuraavissa kappaleissa esitellään erilaisia näkökulmia ja ideoita sukupuolten tasa-arvon edistämiseen päiväkodissa. Kaikki menetelmät ja ideat on poimittu kirjoittajilta, jotka ovat kokeilleet niitä myös käytännössä.

6.1 Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvattaja

Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvattaja tunnistaa tyttöjen ja poikien tarpeiden ja tapojen erilaisuuksia ja ottaa ne huomioon kaikessa toiminnassa. Näitä tapojen erilaisuuksia ja niiden vaikutuksia tulee pohtia tietoisesti. Itsestään selviltäkin tuntuvia sukupuolieroja tehdään näkyviksi, jotta eroihin liittyvään eriarvoisuuteen voitaisiin puuttua. Tavoitteena ei siis ole erojen korostaminen vaan niihin liittyvien stereotyyppien tunnistaminen, ja tätä kautta jyrkästä kahtiajaosta eroon pyrkiminen.

Varhaiskasvattajien on hyvä pohtia, millaisen tilan he antavat tyttöjen ja poikien toiminnalle sekä miettiä ohjaavatko käytännön toimintaa stereotyyppiset käsitykset siitä, miten pitäisi olla tyttöjä, poikia, naisia tai miehiä. Työntekijän on tarkasteltava omia käsityksiään tytöistä ja pojista, ja mietittävä suhtautuuko yhdenvertaisesti tyttöihin ja poikiin omassa työssään ja arjessaan. Työntekijän tulee miettiä luoko hän mahdollisuuksia tyttöjen ja poikien tasaveroiselle toiminnalle ja kuulluksi tulemiselle. Kasvatuksessa tulisi nähdä eroja poikien kesken ja tyttöjen kesken eli yksilöiden kesken, ei vain poikien ja tyttöjen välillä. Tällöin tavoitteeksi voidaan nähdä, että kukin yksilö voi tehdä valintojaan omien taipumustensa ja kiinnostustensa mukaan ilman, että sukupuoleen liittyvät rakenteet rajoittaisivat heitä.

Kasvattajan on hyvä pysähtyä myös miettimään miten omat elämäkokemukset vaikuttavat työssä. Kasvattajan omaan toimintaan voi vaikuttaa se, miten on tullut itse kohdatuksi tyttönä tai naisena, poikana tai miehenä.

Pohdittavaa:

- Mitä luonteenpiirteitä yhdistätte tyttöön/poikaan?
- Minkälaisen tilan annatte tytön/pojan leikkiin?
- Minkälaisia mahdollisuuksia luotte tytön/pojan toiminnalle?

Lähteet:

Punnonen, Varpu – Martinsen, Harri 2006. Sinuksi –sukupuolisensitiivisen sosiaalisen nuorisotyön projekti. Sinuksi –seminaari, sukupuolen moninaisuus nuorten kanssa työskenneltäessä. Seminaarikooste 3.10.2005, Espoo. Helsinki: Setlementtinuorten liitto ry.

Syrjäläinen, Eija – Kujala, Tiina 2010. Sukupuolietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajan koulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa Suortamo, Markku – Tainio, Liisa – Ikävalko, Elina – Palmu, Tarja – Tani, Sirpa (toim.): Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: Ps-kustannus. 25-40.

6.2 Henkilökunnan sukupuolirakenne ja työnjako

Päiväkodin työyhteisöt ovat hyvin naisvaltaisia. Usein miehiä toivottaisiin päiväkotiin töihin. Miehiä tarvitaan, jotta stereotyyppiset ajattelumallit sukupuolten roolista saisivat vastakaikua. Lapsille on tärkeää nähdä, että mies voi tehdä samoja asioita kuin nainen. Miesten puuttuminen varhaiskasvatuksesta välittää lapsille kuvaa, että työ ei ole miehille sopivaa. Stereotyyppiset mielikuvat ja ajatusmallit vaikuttavat päiväkodin ammattikasvattajien tapoihin tehdä työtä. Miesten uskotaan tuovan rakentavuutta ja jämäkkyyttä tai vastakkaisia tapoja kuten rentoutta naisiseen hoitotyöhön. Miesten toiminnan ajatellaan olevan toiminnallista, jota erityisesti poikien katsotaan kaipaavan naisvaltaisessa päiväkodissa. Poikien kasvatuksen näkökulmasta pidetään ongelmallisena miehen mallin puuttumista päiväkodeista. Huoli pojista ja miehistä jättää kuitenkin tytöt ja naiset marginaaliin ja tämä on ristiriidassa tasa-arvoajattelun kanssa.

Naistyöntekijät voivat osaltaan välittää lapsille kuvaa siitä, että nainen voi tehdä miesten töitä. Nainen voi päiväkodissa näyttää osaavansa ja pystyvänsä perinteisesti miesten tekemiin asioihin kuten korjaustöihin. Jos päiväkodin henkilökunta sisältää vain kapea-alaisesti naiseutta toteuttavia naisia, kasvaa stereotyyppinen ajattelu. Naiseutta kun voi toteuttaa monipuolisesti.

Miestyöntekijän tullessa päiväkotiin, tulee kiinnittää huomiota siihen, että sukupuolistereotyyppioita ei vain vahvisteta. Kaikkien tulee tehdä kaikkia töitä, mies ei voi

olla vain jalkapalloa pelaava tosimies vaan miestenkin tulisi kyetä näyttämään erilaisia miesrooleja. Miehiä ei tarvita naisistumisen vastakohtiksi. Miehen tullessa taloon pitäisi välttää sitä, että mies on alinomaa poikien kanssa nikkaroimassa ja tytöt naisten kanssa leipomassa. Työyhteisössä pitää tarkkaan miettiä miten toimitaan, jotta pystytään osoittamaan, että naiset ja miehet ovat tasa-arvoisia ja tekevät samoja töitä. Esimerkiksi jos halutaan järjestää painileikki, tulee mukana olla niin nais- kuin miestyöntekijä. Tärkeää on siis välttää tilanteita, joissa mies ajautuu vain tyyppillisiin miesten juttuihin ja näin vahvistaa sukupuolistereotyyppioita.

Lähteet:

Bredesen, Ole 2004. Uudet pojat ja tytöt – uusi pedagogiikka? Oslo: Cappelen Akademiska Forlag. Verkkodokumentti. <http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39502&name=DLFE-10167.pdf>

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2011. Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 274-284.

6.3 Sukupuoliperusteinen ryhmäjako

Sukupuoliperusteista ryhmäjako on kokeiltu ainakin Islantilaisessa päiväkotiki Hjalissa. Heidän johtajansa Margaret Pala Olafsdottirin mukaan päiväkotien sekaryhmissä korostuu kolme kielteistä seikkaa, joilla hän puoltaa sukupuoliperusteisia ryhmäjakoa. Sekaryhmissä pojat saavat osakseen suurimman osan resursseista, niin virikkeistä, tilasta kuin ajastakin. Sekaryhmissä molemmat sukupuolet monopolisoivat kaiken sen, mikä perinteisesti kuuluu omalle sukupuolelle. Tämä estää lapsia kokeilemasta vastakkaiselle sukupuolelle kuuluvia asioita. Sekaryhmissä kumpikaan sukupuoli ei saa opetusta, joka sopisi juuri sille.

Sukupuoliperusteisella ryhmäjaolla pyritään takaamaan kummallekin osapuolelle yhtä iso osa taloudellisista hyödyistä, henkilöstön ajasta ja taidoista. Kun ryhmässä on vain tyttöjä tai poikia, eivät pojat pysty viemään huomioita, tilaa, aikaa tytöiltä ja päinvastoin. Tavoitteena on torjua ja korjata lasten oppimia sukupuolistereotyyppisiä toimintatapoja. Tyttöjen ja poikien kanssa tehdään samoja asioita, mutta osittain erilaisin pedagogisin menetelmin. Tyttöjä pyritään vahvistamaan heidän heikoilla alueillaan ja poikia heidän. Tärkeänä pidetään sitä, että sukupuoli ei saa ratkaista sitä, mitä valmiuksia hän oppii.

Sukupuoliperusteisesti eriytetyn pedagogiikan tavoitteena on antaa lapsille mahdollisuus oppia taitoja, jotka ovat ominaisempia toiselle sukupuolelle ja joiden oppimiselle ei muuten ole juuri mahdollisuuksia. Mallin lähtökohtana on se, että maailma on jakautunut naisten ja miesten asioihin ja näin lapsilta riistetään mahdollisuus kehittää itseään monipuolisesti vain sukupuolensa perusteella. Vaikka ryhmät toimivatkin sukupuolieriytettyinä, ovat ne tiiviisti tekemisissä toistensa kanssa ja saavat leikkiä yhdessä. Ruotsissa menetelmää on kokeiltu soveltavana eli toimintaa jaetaan aika ajoitin eritetyksi, vaikka pääosa ajasta ollaankin normaaleissa sekaryhmissä.

Lähteet:

Bredesen, Ole 2004: Uudet pojat ja tytöt – uusi pedagogiikka? Oslo: Cappelen Akademiska Forlag. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39502&name=DLFE-10167.pdf

Olafsdóttir, Marget Pala 1999. Tyttö- ja poikapedagogisia käytäntöjä päiväkotia ”Hjallissa”. Teoksessa Arnesen, Anne-Lise - Jónsdóttir, Sigríður - Hultingeer, Eva-Stína – Klemp Torunn – Frederiksen, Birgit Trier – Lönn, Hillevi (toim.): Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä. Hynninen, Pirkko (suom.). Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisuja 17: 1999. Helsinki: Yliopistopaino.

6.4 Videointi

Henkilökunnan työskentelyn videoimisen tarkoituksena on kääntää katse kohti itseä. Useimmat kasvattajat uskovat toimivansa tasa-arvoisesti ja kohtelevansa tyttöjä ja poikia samalla tavoin ja antavansa heille samanlaiset mahdollisuudet. On kuitenkin huomattu, että kun katsoo omaa toimintaansa videolta, saattaa kuva omasta tasa-arvoisesta työotteesta muuttua. Videolta huomaa sukupuolittuneita työskentelytapoja. Esimerkkinä äänensävy; tytöille puhutaan yleensä pehmeämmin, pojille annetaan lyhyitä selkeitä käskyjä.

Videointi sopii hyvin yhteisölliseksi työnkehittämismenetelmäksi. Arjessa omaa toimintaa ei aina ehdi pysähtyä pohtimaan. Videointi antaa hyvän menetelmän yhteiseen pohtimiseen ja analysointiin. Tarkoituksena ei ole keskittyä yhden ihmisen tekemisiin sinällään vaan on tärkeää tehdä menetelmästä yhteinen hanke. Tämä edellyttää toisten työntekijöiden tuntemista ja luottamusta. Videoinnin kohteeksi kannattaa valita päivittäin toistuva tilanne, johon koko henkilökunta osallistuu toistuvasti esimerkiksi ruokailu tai pukeminen. Tärkeää on myös, että kaikki työntekijät tulevat kuvatuksi. Kamera tulee asettaa siten, että se kuvaa mahdollisimman laajasti koko alueen missä lapset ja aikuiset toimivat. Kaikki työntekijät kuvataan samassa

tilanteessa, samassa paikassa, samaan aikaan ja samojen lasten kanssa. Kuvauksen ei tarvitse kestää kovin kauan vaan kuvauksessa keskitytään niihin osuuksiin, jotka ovat analysoinnin kannalta keskeisiä. Puoli tuntia on riittävä aika. Sama tilanne kannattaa kuvata useampana päivänä, jotta vakiintuneet käytännöt voidaan havaita.

Analysointi tehdään kaikkien läsnä ollessa. Ensin katsotaan koko jakso alusta loppuun kommentoimatta. Jokainen kirjoittaa ylös omia havaintojaan. Kun kaikki ovat havaintonsa kirjoittaneet, jokainen kertoo omat havaintonsa. Sen jälkeen katsotaan jakso uudelleen ja keskustellaan tapahtumien etenemisestä. Kohteena oleva henkilö saa aina halutessaan puheenvuoron ensimmäisenä. Toisia ei saa jyrätä, vaan keskustelun tulisi olla kehittävää ja uuden oppimiseen kannustavaa. Mielenkiinto tulisi kohdistaa yksilöiden sijaan yleisiin käytäntöihin. Tarkoitus ei ole etsiä syyllistä vaan oppia huomaamaan miten kukin voisi omalta osaltaan toimintaa kehittää. Nauhoja analysoitaessa keskitytään siihen, miten aikuiset suhtautuvat tyttöihin ja poikiin. Nauhoilta voidaan kirjata ylös ja lopuksi laskea huomion määrä ja laatu, joka on kohdentunut tyttöön tai poikaan. Tuloksia vertailemalla tulee näkyväksi se huomion määrä ja laatu, joka eri sukupuoleen kohdistuu. Onko huomio negatiivista vai positiivista ja kuinka paljon kumpikin sukupuoli mitäkin osakseen saa? Muita havaintoja, joita kannattaa analysoidessa tehdä, ovat esimerkiksi seuraavat asiat: missä aikuinen on, missä lapsi suhteessa häneen? Ketkä lapset ovat passiivisia, ketkä aktiivisia, liittyykö aikuinen asiaan? Kuinka kauan eri lapset joutuvat odottamaan huomiota? Kuka noudattaa ohjeita, kuka rikkoo, miten aikuinen suhtautuu?

Videointiin on luonnollisesti pyydettävä lupa vanhemmilta ja työntekijöiden kanssa on yhdessä päätettävä, että kuvauksiin ryhdytään. Videoinnin tarkoituksena on saada aikaan muutosta tarkkailemalla omaa toimintaa. Oman toiminnan muuttaminen onnistuu vasta, kun ymmärtää miten on toiminut, toisin sanoen silmät avautunut. Muutosta sukupuolten tasa-arvotyöhön ei kuitenkaan saada kerralla aikaiseksi, vaan se vaatii jatkuvaa itsensä ja oman toimintansa arviointia. Aikuisten käytäntöihin keskittymisen tavoitteena on luoda kasvuedellytykset, joissa lapsi voi kasvaa omana yksilönä, ja jotka eivät ole riippuvaisia yhteiskunnan stereotyyppisistä sukupuolirakenteista. Videoinnin avulla huomataan, miten työntekijät tiedostamatta toistavat sukupuolirakenteita.

Lähteet:

Bredesen, Ole 2004. Uudet pojat ja tytöt – uusi pedagogiikka? Oslo: Cappelen Akademiska Forlag. Verkkodokumentti. <http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39502&name=DLFE-10167.pdf>

6.5 Leikin mahdollisuudet

Lapset leikkivät. Tämän vuoksi myös päiväkodeissa lapsille annetaan paljon tilaisuuksia leikkiä. Leikkiessään lapset muun muassa voivat harjoitella vuorovaikutustaitojaan ja kehittää keskinäisiä suhteitaan sekä oppia uusia asioita ja käsitellä tunteitaan. Leikki on tärkeä osa lapsen maailmaa ja aikuisen roolina on muun muassa järjestää leikille puitteet.

Lasten leikkitapojen laajentaminen ei kuitenkaan ole aina helppoa. Lapsi tekee sitä minkä osaa ja missä tuntee olevansa hyvä ja mikä tuntuu turvalliselta. Esimerkiksi, jos tytöt ovat tottuneet leikkimään tietyllä tavalla ja tiettyjen kavereiden kanssa, on heitä vaikea muuttaa rohkeammiksi, äänekkäämmiksi tai tilaa vievemmiksi muun muassa pelkästään yhden supermieslelun avulla. Tytön alkaessa hoivata supermieslelua, ei se tarkoita sitä, että se olisi vahva biologinen taipumus, vaan lähinnä kulttuurisesti opitun tavan siirtämistä objektista toiseen, esimerkiksi nukesta supermiesleluun.

Kaikkien lasten tulisi saada leikkiä todellisuuteen ankkuroidussa, ylikuonnollisessa sekä maagisessa leikkimaailmassa. Näin lapsi saisi valmiuksia todellisen maailman kohtaamiseen. Lasten leikkimistä tulisi vahvistaa kehumalla lasta itseään eikä vain lopputulosta, esimerkiksi lapsen piirtäessä pitäisi kehua myös taitavia käsiä tai hyvää värien käyttöä, ei lopputulosta.

Tytöille ja pojille välitetään tietoa nukkejen ja toimintahahmojen eroista jatkuvasti. Toimintahahmoja kuten Batmania ei yleensä kutsuta nukeiksi, sillä niihin kuuluu jännitystä, toimintaa ja seikkailua. Barbeja taasen puetaan ja hoivataan. Viestinä on, että tyttöjen tulee omistautua hoivaamaan ja pukemaan ja välittämään ulkonäöstään, kun taas pojat pelastavat maailmaa ja taistelevat.

Ideoita

Lelut

- On vain lasten leluja, ei tyttöjen tai poikien leluja
- Sekoita nukkeja ja toimintahahmoja ja anna lasten leikkiä sekä ihmismäisillä että luonnottomilla superhahmoilla
- Anna nukeille uusia rooleja
 - rohkaise Turtles-hahmoja laittamaan ruokaa ja rakastumaan toisiinsa
 - Bratz-nukke näkee suurilla silmillään kaikki maailman pahuudet ja pystyy supertaitonsa takia pelastamaan maailman
- Älä kerro lapselle miten lelulla "kuuluu" leikkiä
- Leluja hankkiessasi tee stereotyyppien vastaisia hankintoja

Ideoita

Leikit

- Kannusta kaikkia lapsia leikkimään leikkejä, joissa he saavat toteuttaa kotirooleja, hoivaamista ja empaattisuutta
 - kannusta siihen erityisesti poikia
- Kannusta kaikkia lapsia leikkimään teknisillä laitteilla, seikkailemaan ja ottamaan liikkumatilaa ja riskejä
 - kannusta siihen erityisesti tyttöjä

Leikkitalat

- Poikien ja tyttöjen tilat vai lasten tilat?
- Nimeä leikkitalat esimerkiksi leikkivälineistön mukaan
 - kotileikki
 - rakenteluleikki
 - kauppaleikki
 - roolivaateleikki

Tehtävä:

Hankkikaa lelukaupan leluesite. Tutkikaa lehteä yhdessä. Pohtikaa seuraavia asioita:

- Minkälaisia tyttö/naishahmoja leluissa esiintyy? Minkälaisissa ammateissa? Minkälaisia ominaisuuksia heillä on? Miksi he ovat tyttöjä/naisia (esim. eläinhahmot)?
- Minkälaisia poika/mieshahmoja leluissa esiintyy? Minkälaisissa ammateissa? Mitä ominaisuuksia heillä on? Miksi he ovat poikia/miehiä (esim. eläinhahmot)?
- Miten tytöille tarkoitetut mainokset eroavat poikien mainoksista?
- Mitkä lelut on tarkoitettu tytöille/pojille/molemmille? Minkälaisia leikkejä niillä voi leikkiä?
- Pohtikaa minkälaisia valmiuksia ja roolimalleja erilaiset leikit lapselle antavat? Poikkeavatko tarjotut tyttöjen ja poikien roolimallit toisistaan? Miten?

Samoja asioita voitte pohtia myös käymällä läpi päiväkotinne lelutarjontaa.

6.6 Sadut ja laulut

Tehdyt tutkimukset osoittavat, että kirjojen kuvat osoittavat miehisen kulttuurin ja arvomaailman valta-aseman. Kuvat näyttävät, että pojat ovat ulospäin suuntautuneita ja aktiivisia, älyllisiin haasteisiin kykeneviä. Tytöt vastaavasti näyttäytyvät äidin roolissa, avioliittoa korostetaan, työtä tehdään matalapalkka-aloilla ja yhteiskunnallisesti ollaan näkymättömämpiä. Kuvissa tämä näkyy siinä, että pääsääntöisesti naiset esitetään perinteisessä roolissa kantamassa vastuuta perheestään, hoivaamisesta ja opettamisesta. Myös ulkonäköön kiinnitetään enemmän huomiota kuin miesten kuvissa.

Poikien kuvien kohdalla esiin tuodaan fyysistä ja älyllistä toimimista. Miehiä esiintyy valtaa sisältävissä töissä kuten kuvattaessa presidenttiä, poliitikkoa tai muuta johtavaa tehtävää. Harrastusmaailmaa kuvattaessa näkyy esimerkiksi musiikin harrastuksen kohdalla se, että tytöt soittavat pianoa ja huilua, pojat kitaraa. Muita harrastuksia kuvattaessa tytöt kuvataan harrastamaan lukemista, ratsastamista ja voimistelua. Pojat harrastavat kuvien mukaan joukkuepelejä, uimista ja pyöräilyä.

Suomalaisissa lastenlauluissa sukupuoli esitetään usein hyvin perinteisillä tavoilla. Voi olla vaikeaa löytää lastenlauluja, jotka eivät sitoudu hierarkkiseen ja kaksijakoiseen sukupuolijärjestelmään. Poikkeuksena tästä on esimerkiksi Peppi Pitkätossu, joka on toiminut voimauttavana esikuvana monille tytöille ja naisille. Monissa lastenlauluissa julkinen ja yksityinen tila sukupuolittuvat hyvin stereotyyppisellä ja perinteisellä tavalla. Esimerkiksi isovanhempien kodit nimetään mummolaksi naisten mukaan, kuten Metrolla mummolaan - ja Polkupyörälaulussa, jossa ajellaan pyörällä mummolaan. Lastenlaulujen sankarit ja päähenkilöt ovat enimmäkseen miehiä, kuten Joulupukki, Nukkumatti, Rölli, Mikki-hiiri, Piippolan vaari, Simo Siili ja Nalle Puh. Tunnettujen lastenlaulujen tyttö- ja naishahmoja ovat esimerkiksi Täti Monika, Magdaleena ja Rouva Hulda Huoleton.

Suomenkielisissä lastenlauluissa poika ja mies ovat sanoja, joilla viitataan myös ihmiseen, lapseen tai olentoon yleensä, kuten Kis-kis, kis-kis, kippurahäntä-laulusssa pestään kissanpoikia. Naisten ulkonäköä luonnehditaan ja kuvataan lastenlauluissa eri tavalla kuin miesten, esimerkiksi Täti Monika -laulusssa kiinnostavaa on tädin ulkomuoto, kun hänen hameensa, hattunsa tai peppunsa heiluu. Vertailun vuoksi Vaarilla on saari – laulusssa vaarilla on saari, jota ei kaikilla vaareilla ole, ja näin miehen ominaisuudeksi esitetään hänen omistussuhteensa.

Etenkin vanhemmissa lastenlauluissa tytöt ovat passiivisia toimijoita ja pojat aktiivisia. Myös lastenlaulujen sävelmissä aktiivisuuden ja passiivisuuden määreet ovat sukupuolittuneita. Toisinaan tytöt ovat poikien aktiivisen toiminnan kohteita, kuten Prinsessa Ruusunen – laulusssa tai Posteljooni – laulusssa. Pojat ja miehet esiintyvät lauluissa usein myös norminrikkojina, kuten lauluissa Kasper, Jesper ja Joonatan Rosvolaulusta tai Kapteeni Koukku.

Tehtävä:

Ota joukko kirjoja, esimerkiksi viisi kappaletta, ja tutki kirjojen kuvia ja tekstiä tai jompaakumpaa. Kerää tietoa kirjoissa esiintyvien henkilöiden sukupuolesta ja toiminnoista.

- Kumpi sukupuoli kirjoissa on vallitseva?
- Onko kuvattu rooli pää- vai sivurooli?

- Mikä kuva annetaan sukupuolten välisestä suhteesta?
- Miten jokapäiväistä elämää kuvataan?
- Ovatko johtavassa asemassa olevat ja teknisen alan osaajat yleensä poikia/miehiä?
- Ammatti?
- Missä toiminnoissa henkilö kuvataan?
- Minkälaisessa tunneilmaisussa henkilö kuvataan?
- Minkälaisia luonteenpiirteitä henkilöllä on?
- Mitä tytöt/pojat kirjoissa harrastavat?
- Tehkää yhteenveto henkilöiden sukupuolista määrittäin ja toiminnoittain.
- Pohtikaa tulosten merkitystä yhdessä.
- Tutkikaa samaan tapaan myös lauluja.

6.7 Huomioitavia seikkoja ja käytännön ideoita lapsiryhmän kanssa toimittaessa

Yksi kasvatuksen keskeisistä kysymyksistä on, millaisia kuulluksi ja nähdyksi tulemisen paikkoja ja tiloja kasvattajat luovat lapsille, sillä ilman nähdyksi tulemistä ei ole identiteettiä. Identiteetti muokkautuu moninaisilla tavoilla, joilla lapsia kutsutaan vuorovaikutukseen, tarjotaan osallisuutta ja paikkaa toiminnassa, tilassa ja ajassa. Aikuisen tärkeä tehtävä on olla sensitiivinen niille havainnoille, jotka kertovat siitä, millaisia kutsuja lapset esittävät toisilleen, ottavat vastaan toinen toisensa tarjoamat roolit ja paikat ja kuinka se kaikki muovaa lapsen identiteettiä. Esimerkiksi erilaiset roolileikit ohjaavat lapsia eläytyvän mielikuvituksen avulla löytämään näkökulmia, paikkoja, tiloja ja ryhmän jäsenyyksiä.

Tyttö saa usein kuulla kuinka söpö ja kaunis hän on mekko päällään ja pinnit hiuksissaan. Poikien mekkojen kokeilu taas on usein arka ja vältettävä asia, koska siitä tehdään pikaisia päättelyjä lapsen seksuaalisesta suuntautumisesta. Kasvattajille syntyykin haastavia tilanteita, jos joku tyttö ei lasten mielestä käyttäydy tyttömäisesti vaan poikamaisesti ja päinvastoin. Sukupuolistereotyytiat istuvat lujassa, vaikka kasvattajat yrittäisivät korostaa, että ei ole tarvetta eritellä poikien ja tyttöjen leikkejä ja, että pojat ja tytöt voivat tehdä samoja asioita. Puhuttelemalla lapsia sukupuolensa mukaan viestitämme heille usein sitä kuinka tytöt leikkivät keskenään ja pojat

keskenään. Tytön ja pojan ollessa kavereita, aiheuttaa se usein arvailuja siitä tulevatko he ihastumaan isoina toisiinsa. Arvailuja ei tapahdu samaa sukupuolta edustavissa ystäväissä.

Alle kouluikäisen lapsen fyysinen kehitys on hyvin monimuotoista ja nopeasti muuttuvaa. Kasvulle tulee antaa tilaa ja tukea kehitystä viisaasti, sillä fyysinen kehitys pohjustaa kaikkea muuta kehitystä. Fyysinen kasvu ja kehitys luovat pohjaa sille, millaisiksi koemme itsemme ihmisenä toisten joukossa. Lasten tuntemukset omaan kehoonsa liittyen vaikuttavat heidän itsetuntoonsa. Jokaiselle lapselle pitäisi muodostua kehosta jotain hienoa, jota voi käyttää monella tavalla. Lapsia tulisi kannustaa olemaan ylpeitä omasta sukupuolestaan ja pitämään kiinni omista rajoistaan ja päättämään omasta vartalostaan.

Poikia rohkaistaan kilpailemaan fyysisyydellään ja poikien keskinäistä tappelua pidetään melkein pä ymmärrettävämpänä ja tavallisempänä ilmiönä kuin heidän halailuaan. Tytöt taas oppivat välttämään kilpailua, eivätkä he pidä voittamista arvokkaana asiana, sillä tarkoitus ei ole voittaa toista eli parasta kaveria vaan olla samanlainen. Useat ja monipuoliset ystävyysuhteet voivat kehittää lapsen valmiuksia monipuolisiksi. Tasa-arvoisella kasvatuksella rohkaistaan lapsia näkemään kaikki muut lapset mahdollisina ystävinä.

Ideoita

- Rohkaise tyttöjä leikkimään isommassa ryhmässä
- Kerro tytölle, että lapsella voi olla useita hyviä ystäviä yhden sijasta
- Mahdollista poikien leikkiminen pienemmissä ryhmissä, joissa he voivat solmia läheisiä ystävyysuhteita muiden lasten kanssa
- Rohkaise lasta toimimaan omalla persoonallisella tavallaan
- Rohkaise lasta olemaan oman elämänsä "Peppi Pitkätossu"
- Rohkaise lasta kisaamaan ennemmin itseään vastaan kuin toisten kanssa

Tunteiden kehityksestä ollaan yleisesti sitä mieltä, että alussa ne ovat eriytymättömiä eli niin sanottuja perustunteita, leikki-ikässä ne alkavat eriytyä ja kehittyvät sen jälkeen prosessinomaisesti. Lasten ohjauksen kannalta on merkityksellistä ensin opettaa lapsia tunnistamaan ja nimeämään tunteitaan, jotta heillä on paremmat mahdollisuudet hallita niitä itsenäisesti. Lapset oppivat varhain miten tunteita voi näyttää hyväksyttävästi. Isompi poika, joka itkee, leimataan tunteelliseksi, kun samalla tavalla itkevälle tytölle itku on normaalia. Pojat suuttuvat ja turhautuvat ilmaistessaan surua, tytöt itkevät. Tasa-arvoinen kasvatus korostaa kaikkien tunteiden sallimista kaikille lapsille, eikä niitä pitäisi asettaa paremmuusjärjestykseen tai kuuluvaksi vain toiselle sukupuolelle.

Ideoita

- Tue lasten tunnetiloja nimeämällä niitä
 - esimerkiksi "näen, että olet surullinen/turhautunut/vihainen"
- Kerro ja näytä lapsille, että on ok olla surullinen ja itkeminen on kaikille sallittua
- Puhu lapsen kanssa siitä, miltä hänestä tuntuu ja miten hän haluaisi ratkaista tilanteen
- Rohkaise lasta sanallisesti kuvailemaan omia tunnetilojaan
- Kehu lapsen taitoja monipuolisesti
- Nimeä ja kehu itse tekemistä nimeltä
- Rohkaise lasta pyytämään apua
 - tee selväksi, että apua pyytävä ei ole sen huonompi tai heikompi kuin muutkaan

Tytöt oppivat nopeasti, että pitää tehdä sääntöjen mukaan ja muiden mieleen, koska he kuulevat monissa asioissa olevansa kilttejä ja reippaita. Näin he myös unohtavat mitä itse haluavat. Tytöiltä odotetaan sääntöjen noudattamista ja ymmärtämistä eri tavalla kuin pojilta. Pojat ovat toiminnan keskiössä, he ottavat puheenvuoron halutessaan, ilmaisevat mielipiteensä yleensä välittömästi, eivätkä aina jaksaa odottaa omaa vuoroaan puhua. Samaan aikaan tytöt seuraavat vierestä poikien keskustelua ja odottavat tilaisuutta saadakseen puhua. Kasvattajilla on ratkaiseva asema lasten välisen vuorovaikutuksen ohjaajina. Heidän tulee toimillaan edesauttaa sitä, että tytötkin saavat aikaa ja tilaa päiväkotiyhteisössä, ja että pojat oppivat odottamaan vuoroaan ja kuuntelemaan mitä tytöillä on sanottavanaan.

Ideoita

- Puhu kaikkien lasten kanssa säännöistä
- Vaadi kaikilta samanlaista sääntöjen noudattamista
 - stop-käsi
- Anna välillä lasten keksiä sääntöjä
- Muista, että lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja sanoa myös ei
- Lapsia pitää kannustaa tunnistamaan ja rohkaisemaan omia rajojaan

Aikuisten käyttämä kommunikointitapa ja kieli kertoo asenteistamme tyttöihin ja poikiin. Pienestä pitäen pojille ja tytöille puhutaan eri tavoin, jo pelkkä tieto lapsen sukupuolesta saa aikuiset puhumaan eri tavoin pojille ja tytöille. Lapsen sukupuolesta riippuu millaisilla äänenpainoilla hänelle puhutaan tai kommentoidaan istumistyylistä. Tytöt saavat enemmän kosketusta kuin pojat ja heitä pidetään usein lähempänä sylissä ja katsotaan enemmän silmiin. Pojille sallitaan enemmän juoksemista, hyppimistä, kaatumista ja seikkailua kuin tytöille. Tyttöjä vahditaan ja varoitetaan enemmän kuin poikia. Lapset oppivat jo nuorina, että miehen vartalon tulee olla lihaksikas ja voimakas ja tytön siro ja pieni.

Ideoita

- Huomioi miten, milloin ja kenelle puhut, niillä on suurta merkitystä sanojen lisäksi
 - sen sijaan, että kysytään "voisiko joku poika auttaa kantamaan tätä?" voisi kysyä "löytyisikö ketään vahvaa lasta auttamaan minua?"
 - samoin voi kysyä "kuka lapsista tulisi aikuisen avuksi kattamaan pöytää?" jne.
- Puhu enemmän siitä miltä tuntuu ja mitä sisäisiä ominaisuuksia on kuin ulkonäöllisistä seikoista
- Salli tyttöjenkin sotkea vaatteensa ja itsensä

Tasa-arvoisessa kasvatuksessa lapsi saa huomiota persoonansa, ei ulkonäkönsä perusteella. Lapsille on tärkeää viestiä, että he ovat tärkeitä omina itsenään riippumatta siitä mitä heillä on päällään. Lapset oppivat nopeasti, että vaatteet herättävät erilaisia reaktioita ja haluavat siksi pukeutua tietynlaisiin vaatteisiin. Tytöille vaatteet ja ulkonäkö tulevat suureksi osaksi heidän identiteettiään ja niihin keskittyminen tekee tytöistä objekteja ja katseiden kohteita. Pojat taas saavat enemmän huomiota teoistaan kuin ulkonäöstään ja näin merkityksellistyvät subjekteina.

Ideoita

- Kommentoi sekä tyttöjä että poikia kumpaakin yhtä paljon sanoilla söpö, makee, hieno, cool...
- Erilaisilla vaatteilla voi auttaa lasta ottamaan ja harjoittelemaan erilaisia rooleja, toimijuuksia ja tunnetiloja

Lähteet:

Haataja, Marja-Leena 1992. Tasa-arvokasvatusprojekti neljässä kajaanilaisessa päiväkodissa vuosina 1987-1990. Loppuraportti. Oulun yliopisto Kajaanin täydennyskoulutusyksikkö.

Henkel, Kristina – Tomicic, Marie 2010. Ge ditt barn 100 möjligheter istället för 2: om genusfallor och genuskrux i vardagen. 3. painos. OLIKA förlag AB.

Leppänen, Taru. 2010. Vallatonta musiikkia. Lastenmusiikkikulttuuri 2000-luvun Suomessa. Helsinki. Gaudeamus.

Mäkinen, Marita 2011. Minä olen ja kuulun! Lapsen identiteetin tukeminen. Teoksessa Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 95-108.

Pitkänen-Koli, Taina n.d. Toimiva poika, nätti tyttö. Teoksessa Kiljunen, Virpi (toim.) - Ruotonen, Hillevi (toim.): Tasa-arvon tekijät – virikemateriaali peruskoulun opettajille. Vantaa: Edita. 22-27.

Vienola, Vuokko 2011. Varhaisvuosien eettinen kasvatus. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 162-178.

7 LOPUKSI

Lapset ovat yksilöitä ja onkin tärkeää huomata erot yksilöiden välillä, eikä tyttöjen ja poikien välillä. Kuuntelemalla lasta ja keskustelemalla hänen kanssaan varhaiskasvattajalla on mahdollisuus tunnistaa lapsen toiveet ja kiinnostuksenkohteet. Lapsen itsetunto kasvaa, kun häntä arvostetaan sellaisena kuin hän on.

Tasa-arvoisessa päiväkodissa kaikkia lapsia kohdellaan tasa-arvoisesti ja kunnioittavasti. Kaikkien lasten oikeus on oppia näyttämään tunteitaan, luomaan ihmissuhteita ja pitämään kiinni rajoistaan. He oppivat, että kaikki ovat yhtä arvokkaita juuri sellaisina kuin ovat. Aktiivisella tasa-arvotyöllä päiväkodin ilmapiiriä voidaan muuttaa suvaitsevaisemmaksi. Tasa-arvoinen kasvatus auttaa sekä aikuisia että lapsia viihtymään päiväkodissa paremmin. Tasa-arvokasvatus mahdollistaa lapsen kehittymisen yksilöksi ja antaa hänelle mahdollisuuden itse valita.

Toivotamme mukavaa matkaa kohti tasa-arvoisempaa päiväkotia!